

Tonga

**LAO KI HONO PULE'I 'O E TUTE MO E
'EKISIA**

Vahe 11.03

Tohi Lao Fakatonutonu 2020

LAO KI HONO PULE'I 'O E TUTE MO E 'EKISIA

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

Kupu

KONGA 1- TALATEU		9
1	Hingoa nounou.....	9
2	'Uhinga'i lea	9
3	Fakahoko fakalukufua.....	15
4	Tuku atu 'o e mafai	15
KONGA 2 - PULE'I 'E HE KASITOMU		16
5	Koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu.....	16
6	'Ave 'ikai fakamafai	16
7	Hu 'ikai fakamafai	16
8	Malu'i	17
9	Fale 'i he ngaahi uafu moe ngaahi mala'e vakapuna	17
KONGA 3 - TU'UTA MO E MAVAHE 'A E VAKAPUNA MO E NGAAHI VAKA		17
10	Founga ngaue 'i he tu'uta	17
11	Fakaha ki mu'a ki he ngaahi vakapuna.....	18
12	Fakaha ki mu'a ki he ngaahi vaka.....	18
13	Lisi 'o e kau pasese.....	18
14	Heka mo Hifo.....	19
15	Fakaheka mo fakahifo uta.....	19
16	Ngaahi faikehekehe.....	19
17	Fakahifo 'o e uta	20
18	Uafu fakangofua	20
19	Fakaava 'o e koloa	20
20	'Eikivaka ke ne 'oatu 'a e fakamatala.....	20

21	Tohi fakaha 'a e pasese tu'uta mai	21
22	Tohi fakaha 'a e pasese mavahe atu	21
23	Tohi faka'atā kasitomu	21
24	Tohi uta koloa pe lisi koloa	22
25	Tohi uta koloa hu atu	22
26	Koloa 'a e vaka	22
27	Heka ki ha vakapuna mo e ngaahi vaka 'amanaki ke mavahe atu	23
28	Ta'ofi 'o e vakapuna mo e ngaahi vaka	23
29	Tohi faka'ata lolotonga 'i ai fakamamafa	23

KONGA 4 - FAKA'ATA 'O E KOLOA HU MAI 23

30	Tohi fakahu koloa	23
30A	To e ma'u mai mei he taha hu mai	24
31	Fakahu atu 'o e tohi fakahu	24
32	Totongi tohi faka'ata	24
33	Toe hu mai	24
34	Sipinga faka'ali'ali	25

KONGA 5 - HU ATU 'O E KOLOA 'I HE 'EA MO E TAHI 25

35	Fakaha 'o e koloa hu atu	25
36	Ngaue ki he koloa hu atu	25
37	Nounou 'i he fakaheka	25
38	Hu atu 'o e koloa hu mai	26

KONGA 6 - HU MAI MO E HU ATU 'I HE MEILI 26

39	Ngaahi koloa fakameili	26
40	Fakaava 'o e ngaahi koloa fakameili	26

KONGA 7 - HU MAI FAKATAIMI MO E TAPUI MO FAKANGATANGATA 'O E NGAAHI HU MAI MO E HU ATU 26

41	Hu mai 'i he makatu'unga	26
42	'Ikai faipau	26
43	Fakaloloa 'o e taimi	26
44	Malu'i	27
45	Ngaahi tapui mo e ngaahi fakangatangata	27

KONGA 8 - FEFAKATAU'AKI FAKALOTOFONU 27

46	'Eikivaka ke tauhi 'a e tohi uta koloa mo e lesisita	27
47	Fatongia 'o e 'eikivaka	27
48	Ngofua ke folau	28
49	Hua 'o e vakapuna pe vaka fakalotofonua	28

KONGA 9 - MALU'I KASITOMU 28

50	Ngaahi mafai 'o e Minisita	28
51	Tukuange 'a e koloa.....	29
52	Fa'ao 'o ha malu'i.....	29

KONGA 10 - NGAAHI FALE TUKU'ANGA KOLOA MO E NGAAHI FEITU'U FAKANGOFUA 29

53	Fokotu'u 'o e fale tuku'anga koloa 'a e Kalauni	29
54	Kole laiseni	29
55	Foaki pe 'ikai foaki	29
56	Tamate'i.....	29
57	Fatongia 'o e Kalauni.....	30
58	Tokoni'i 'a e Kasitomu	30
59	Mo'ua 'a e ma'u laiseni	30
60	'Ave 'ikai fakangofua	30
61	Ngaahi fakatautuki 'a e Kasitomu.....	30
62	'Ikai tauhi 'i he fale tuku'anga koloa ha koloa maumau.....	31
63	Fatongia ke tauhi koloa 'i he fale tuku'anga koloa.....	31

KONGA 11 - NGAAHI MAFAI 'O E KAU 'OFISA 31

64	Sivi 'o e koloa	31
65	Fakahifo koloa	31
66	Mafai ke hua	32
67	Heka.....	32
68	Nofo'anga fe'unga	32
69	Heka, kumi mo ta'ofi	32
70	Tau (mooring) 'e he Kasitomu.....	33
71	Vakai'i takai mo fe'alu'aki	33
72	Ta'ofi ha taha	33
73	Sivi ha taha.....	33
74	Fiema'u fakamatala.....	33
75	Ngaahi Tohi fekau	34
76	Puke fakalao.....	34
77	Fakafe'atungia'i	34
78	Fakaha ke 'omai.....	34
79	Tatau 'o e ngaahi tohi	35
80	'Atita hili 'a e faka'ata	35
81	Liliu lea 'a e ngaahi lekooti	35

KONGA 12 - NGAAHI TAUTEA KASITOMU MO E NGAAHI HIA 36

VAHE 1 - NGAAHI TAUTEA FAKANGAUE		36
82	Fakamatala pe fakaha loi pe takihala	36
83	'Ikai ke fakahu	37

84	Ngaahi sieke 'ikai totongi	37
85	'Ikai ke fakamatala fekau'aki	37
86	'Ikai ke fakahoko e ngaue	38
87	Hu ki ha 'elia Kasitomu	38
88	Me'a kehekehe	38

VAHE 2 - NGAHI HIA 38

89	Tali 'o e koloa pule'i 'e he Kasitomu	38
90	Fakahaofi pe faka'auha 'o e koloa	38
91	Fakafe'atungia'i 'o e 'ofisa Kasitomu	39
92	Hifo koloa fakafufu	39
93A	Fakamatala loi pe takihala	39
93B	Fakamatala loi fekau'aki mo e fonua na'e fakaheka	40
94	Koloa loi	40
95	Koloa hu mai pe hu atu 'oku tapui pe fakangatangata	40
96	Fakafofonga Kasitomu	41
97	'Ikai ke fakaha	41
98	Fakapuli	41
99	'Ikai ke fakamatala fekau'aki	41
100	'Ikai fakahoko ngaue	41
101	'Ave 'ikai fakamafai	42
102	Hu ki he 'elia pule'i 'e he Kasitomu	42
103	Heka pe hifo 'ikai fakamafai	42
104	Fakaheka pe fakahifo 'ikai fakamafai	42
105	'Ave 'ikai fakamafai 'a e vakapuna pe vaka	43
106	Faihala	43

KONGA 13 - PUKE MO E FA'AO 43

107	Fa'ao 'a e vakapuna mo e ngaahi vaka	43
108	Koloa kuo fa'ao	43
109	Ngofua ke puke 'e he Kasitomu, Polisi pe kau 'ofisa 'o e Kau Tau 'e 'Ene 'Afi	44
110	Fanongonongo 'oe puke	44
111	Malu'i 'o e koloa	45
112	Tuku atu 'o e koloa kuo puke	45
113	Totonu	45

KONGA 14 - NGAHI FAKATONUTONU FAKALAO 45

114	Totongi 'o e totongi 'ikai kakato	45
115	Totongi 'oku fakakikihi'i	46
116	Fakangatangata	46
117	Ngaahi faka'ilo 'i he hifo koloa fakafufu	46
118	Ngaahi hia 'a e ngaahi Kautaha	46
119	Vaha'a taimi tauhi	46

KONGA 15 - KAU FAKAFOFONGA KASITOMU 47

120	Tohi kole	47
121	Fakamafai.....	47
122	Lau 'oku pehe	47
123	Ngaahi kautaha	47

KONGA 16 - PULE'I FAKANGAUE 48

124	Fokotu'u 'o e ngaahi taulanga mo e ngaahi mala'e vakapuna	48
125	Malu (confidentiality)	48
126	Tangi	49
127	Ngaahi mafai 'o e Polisi mo e Kau Tau 'a 'Ene 'Afio.....	49
128	Ala totongi ki he Kalauni.....	49
128A	Totongi Fakakongokonga	49
128B	Ngaahi Makatu'unga 'o e Faka'atā.....	50
129	Ngaahi Tu'utu'uni.....	50
130	Kau Fakafofonga.....	50
131	Fakahaofi	50

LAO KI HONO PULE'I 'O E TUTE MO E 'EKISIA

KO E LAO FEKAU'AKI MO HONO PULE'I 'O E TUTE MO E 'EKISIA¹

Kamata'anga [1 'o Fepueli 2008]

KONGA 1- TALATEU

1 Hingoa nounou

'E ui 'a e Lao ni ko e Lao ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Ekisia.

2 'Uhinga'i lea

'I he Lao ni, tuku kehe 'o ka fiema'u ha 'uhinga kehe 'i hono tu'unga —

“fakafofonga” 'oku kau heni, fekau'aki mo ha 'eikivaka pe ha taha 'o'ona ha vaka pe vakapuna, ha taha —

- (a) ko ha fakafofonga 'o ha 'eikivaka pe ko ha taha 'o'ona;
- (b) 'oku ne fakahā ki he Minisita 'i he tohi 'oku ne taumu'a ke hoko ko ha fakafofonga; pe
- (c) 'oku ne fakamo'oni hingoa ki ha tohi ngaue 'oku fiema'u pe fakangofua 'e he Kasitomu ke fakamo'oni hingoa ki ai ha fakafofonga, pe 'oku fakamo'oni hingoa ma'ana ki he tohi ngaue ko ia ha taha kuo fakamafai 'e he fakafofonga ko ia;²

“vakapuna” 'oku kau ai 'a e ngaahi paluna, ngaahi lofa, ngaahi vakapuna puna 'ea, ngaahi vakapuna, ngaahi vakapuna tahi, ngaahi helikopeta mo e ngaahi vaka mafola (hovercrafts);

“mala'e vakapuna” 'oku 'uhinga ki ha feitu'u pe 'ēlia 'i he fonua ke to mo mavahe atu ai 'a e vakapuna 'a ia 'e fokotu'u 'e he Minisita 'i he kupu 124;³

“**feitu‘u fakangofua**” ‘oku ‘uhinga ki ha uafu (quay), uafu si‘i (jety), uafu (wharf), mala‘e vakapuna pe toe feitu‘u kuo fokotu‘u ‘e he Minisita ‘i he kupu 124 ‘a ia ‘oku ‘i ai ‘a e koloa ‘oku pule‘i ‘e he Kasitomu ‘e ngofua ke fakaheka mo fakahifo pea kau ai ha feitu‘u ‘a ia ‘oku tauhi ai ‘a e koloa ‘oku pule‘i ‘e he Kasitomu;⁴

“**uta**” ‘oku ‘uhinga ki ha fa‘ahinga koloa pe ‘oku fakaheka ki ha vaka pe vakapuna ka ‘oku ‘ikai ke kau ai ‘a e meili, koloa ‘a e vaka pe ko e ngaahi uta fakafo‘ituitui ‘a e kau kavaka pe pasese;

“**tohi uta koloa**” ‘oku ‘uhinga ki ha tohi ngaue ‘oku fakahoko ki he ‘ofisa Kasitomu ‘o ‘oatu ‘a e fakamatala fekau‘aki mo e tu‘uta mai ‘a e vakapuna mo e vaka ‘o kau ai ‘a e ngaahi fakaikiiki ‘o e uta ‘oku ‘i he vakapuna pe vaka ‘oku tu‘uta mai ki he Pule‘anga ni;

“**uta‘anga**” ‘oku kau ai ‘a hono ‘ave ‘i ha vaka pe vakapuna ‘o e koloa, kakai mo e fanga monumanu;

“**Ofisa Pule Ngaue**” ‘oku ‘uhinga ia ki he ‘ofisa pule ngaue ‘a e Pule‘anga ‘oku ne tokangaekina e tanaki pa‘anga hu mai mo e tute;⁵

“**vaka fakalotofonua**” ‘oku ‘uhinga ki ha vaka ‘oku ‘ikai kau ‘i ha folau tahi fakavaha‘apule‘anga;

“**tohi ngaue fakakomesiale**” ‘i he‘ene fekau‘aki mo e koloa, ‘oku ‘uhinga ki ha fa‘ahinga tohi ngaue kuo teuteu‘i ‘i he founga angamaheni ‘o e ngaue ki he ngaahi taumu‘a ki ha ngaue fakakomesiale felave‘i mo e koloa pe ko e uta ‘o e koloa, pea kau ai ‘a e ngaahi tohi ngaue ‘oku tu‘utu‘uni ‘e he Ngaahi Tu‘utu‘uni, tatau ai pē pe ‘oku ‘i he tatau kuo paaki pe ‘i ha fotunga faka‘elekitulonika;

“**koniteina**” ‘oku kau heni ha ha‘inga, kofukofu, puha pe puha fuopotopoto, koniteina vaka tahi pe ha fa‘o‘anga me‘a kehe;

“**koloa loi**” ko ha fa‘ahinga koloa, kau ai ‘a e kofukofu, ‘oku ‘ikai ke fakamafai‘i ke ‘i ai, ha faka‘ilonga fakatau ‘a ia ‘oku sipinga tatau mo ha faka‘ilonga fakatau kuo lesisita ‘oku kei ‘aonga fakalao ‘i he‘ene fekau‘aki mo e koloa ko ia, pe ‘a ia ‘oku ‘ikai ke lava ‘o fakafaikehekehe‘i ‘a hono ‘ulungaanga mahu‘inga mei he faka‘ilonga fakatau ko ia, pea ‘oku ne maumau‘i ai ‘a e totonu ‘a e taha ‘o‘ona ‘a e faka‘ilonga ‘oku ‘uhinga ki ai, ‘i he lao ‘o e Pule‘anga;

“**koloa loi**” ‘oku kau heni ‘a e koloa hiki tatau kaka‘i‘a ia ko ha ngaahi tatau ‘o e tatau mo‘oni ko ia na‘e ngaohi ‘ikai ke loto ki ai ‘a e taha ‘oku totonu ki ai pea ‘a ia na‘e ngaohi fakahangatonu pe ta‘efakahangatonu mei ha me‘a ‘a ia ko hono ngaohi ‘o e tatau ko ia ko ha fakahoko ia ‘o ha maumau‘i ‘a e totonu ki he hiki tatau pe ko ha totonu fekau‘aki, ‘i he lao ‘o e Pule‘anga;

“**kauvaka**” ‘oku kau heni ‘a e taha kotoa pe ‘oku ngaue, pe kau ‘i ha fa‘ahinga tu‘unga ‘i he vakapuna pe vaka ka ‘oku ‘ikai kau heni ‘a e ‘eikivaka;

“**fale tuku‘anga koloa ‘a e Kalauni**” ‘oku ‘uhinga ki ha fale tuku‘anga koloa ‘a e Pule‘anga ‘a ia kuo fakaha pau ia ‘i ha tohi ‘e he Minisita, ‘a ia ko e koloa ‘oku pule‘i ‘e he Kasitomu mo ha koloa ‘oku puke ‘e he Kasitomu ‘e malava ke tauhi fakataimi ai;⁶

“**Kasitomu**” ‘oku ‘uhinga ki he Va‘a Kasitomu mo e Fefakatau‘aki ‘o e Potungaue Tanaki Pa‘anga Hu Mai mo e Tute;⁷

“**elia Tute**” ‘oku ‘uhinga ki ha feitu‘u kuo fokotu‘u ‘i he kupu 124(1)(a);⁸

“**fakafofonga Kasitomu**” ‘oku ‘uhinga ki ha fakafofonga ‘o ha taha ‘o‘ona ‘o ha koloa kuo laiseni, ‘a ia ‘oku fakamafai‘i ‘i ha aleapau ke ne fakahoko ‘a e ngaahi fiema‘u Tute ma‘ae taha ‘o‘ona ko ia ‘i he Konga 15;

“**tohi faka‘atā Kasitomu**” ‘oku ‘uhinga ki he kakato kotoa ‘o e ngaahi ngaue Tute ki he fiemalie ‘o ha ‘ofisa Kasitomu;

“**pule‘i ‘e he Kasitomu**” ‘oku ‘uhinga ki he faka‘uhinga ‘oku ‘ai ki ai ‘i he kupu 5;

“**tute Kasitomu**” ko e lahi ‘o e pa‘anga ‘e ala totongi ki he Pule‘anga ‘o fakatautu ki he Lao ki he Tute;

“**ngaahi lao Kasitomu**” ‘oku ‘uhinga ki he Lao ki he Tute,⁹ Lao ki he Tukupau ‘Ekisia¹⁰ mo e Lao ni;

“**ofisa Kasitomu**” ‘oku ‘uhinga ki ha taha kuo fakangaue‘i ko ha ‘ofisa kasitomu ke ne fakahoko ha ngaue fekau‘aki mo hono fakahoko ‘o e ngaahi lao Kasitomu;

“**fale tuku‘anga koloa ‘a e Kasitomu**” ‘oku ‘uhinga ki ha feitu‘u ‘oku fakalele ‘e ha taha kuo laiseni ‘e he Kasitomu ki hono tauhi ‘o e koloa lolotonga hono pule‘i ‘e he Kasitomu pea ‘e ngofua ke laiseni ko e —

- (a) fakalukufua;
- (b) fakataautaha; pe
- (c) fale tuku‘anga koloa ‘oku ‘ikai tute;

“**fakaha**” ‘oku ‘uhinga ki hono ‘oatu ‘o e fakamatala kotoa pe ki he Kasitomu ‘o tatau ai pe pe fakaha ngutu, ‘i ha tohi pe ‘i ha founa faka‘elekitulonika ‘e ha taha ‘o fekau‘aki mo ha koloa pau kuo hu mai pe hu atu;

“**tohi ngaue**” —

- (a) ‘oku ‘uhinga ki ha ngaahi tohi ngaue ‘i ha fa‘ahinga fotunga, tatau ai pe pe kuo ‘osi fakamo‘oni hingoa pe ‘osi fakamo‘oni nounou pe kuo fakamo‘oni‘i ‘oku mo‘oni ‘e he taha na‘a ne fa‘u; pea
- (b) kau heni ‘a e —
 - (i) fa‘ahinga kotoa pe ‘o ha me‘a kuo tohi;
 - (ii) fakamatala kotoa pe kuo lekooti, ‘ave, pe tauhi ‘i ha ngaahi tepi lekooti, ngaahi komipiuta, pe ha me‘a ngaue kehe, pea mo e me‘a

kotoa pe kuo ma'u 'amui mei he fakamatala kuo lekooti pe tauhi ko ia;

- (iii) ngaahi leipolo, faka'ilonga pe ha fa'ahinga me'a tohi pe 'oku ne ala tala ha fa'ahinga me'a ko hono kongga pe pipiki ki ai 'i ha fa'ahinga founga pe;
- (iv) ngaahi tohi, ngaahi mape, ngaahi palani, ngaahi kalafi, mo e ngaahi fakatātā; pe
- (v) ngaahi lau'i ta, ngaahi filimi, ngaahi filimi nekativi, ngaahi tepi mo ha me'angaue kehe 'oku 'i ai ha 'imisi 'e taha pe lahi ange 'oku malava ('iate ia pe pe 'i hano tokoni'i 'e ha me'angaue kehe) ke to e hiki tatau;

“koloa ala tute” 'oku 'uhinga ki ha koloa 'oku hilifaki ki ai 'a e tute Kasitomu 'i he Lao ki he Tute;

“fakahu” fekau'aki mo e —

- (a) koloa hu mai, tauhi 'i he fale tuku'anga koloa, hu atu pe fakaheka ki ha vakapuna pe vaka ko ha koloa 'a e vaka, 'oku 'uhinga —
 - (i) ki hono tali mo fakamo'oni hingoa 'a e 'ofisa Kasitomu ki ha fakaha kuo fakamo'oni hingoa 'e he taha hu mai pe taha hu atu 'i he foomu kuo tu'utu'uni, fakataha mo hono totongi ki he 'ofisa Kasitomu 'e he taha hu mai pe taha hu atu 'a e ngaahi totongi fale mo e ngaahi totongi kotoa pe 'oku totonu ke totongi ki he Kalauni 'o fekau'aki mo e koloa ko ia; pea
 - (ii) 'i he'ene fekau'aki mo e koloa ala tute (tuku kehe 'a e fakahu 'o e koloa tauhi 'i he fale tuku'anga kolo), 'oku 'uhinga ki hono totongi 'e he taha hu mai pe taha hu atu ki he 'ofisa Kasitomu 'a e ngaahi totongi tute kakato 'oku totonu ke totongi, pe 'i ha fakangofua, ko e tipositi, 'o ha pa'anga pe ko e foaki ha ngaahi malu'i tute 'o hange kuo tu'utu'uni 'e he lao, pe, kapau ko e koloa 'oku fiema'u ki ai ha malu'i ponite ki hono hu atu, tuku ki ha vaka pe vakapuna 'o ha koloa ko e koloa 'a e vaka pe ko hono 'ave 'o e koloa ko ia, ko hono foaki 'o e malu'i Tute; pe
- (b) koloa ala tukuhau 'ekisia 'oku hu mai, tauhi 'i he fale tuku'anga koloa, hu atu pe fakaheka ki ha vakapuna pe vaka ko ha koloa 'a e vaka, 'oku 'uhinga —
 - (i) ki hono tali mo fakamo'oni hingoa 'a e 'ofisa Kasitomu ki ha fakaha kuo fakamo'oni hingoa 'e he taha hu mai, taha hu atu pe taha ngaohi koloa laiseni 'i he foomu kuo tu'utu'uni, fakataha mo hono totongi ki he 'ofisa Kasitomu 'e he taha hu mai, taha hu atu pe taha ngaohi koloa laiseni 'a e ngaahi totongi fale mo e ngaahi totongi kotoa pe 'oku totonu ke totongi ki he Kalauni 'o fekau'aki mo e koloa ko ia; pea
 - (ii) 'i he'ene fekau'aki mo e fakahu ke tauhi 'i he fale tuku'anga koloa 'a e koloa hu mai, 'oku 'uhinga ki hono totongi 'e he taha

hu mai pe taha ngaohi kuo laiseni ki he 'ofisa Kasitomu 'a e ngaahi totongi tukuhau 'ekisia kakato 'oku totonu ke totongi, pe 'i ha fakangofua, ko e tipositi 'o ha pa'anga pe ko e 'oatu ha malu'i Tute ki he Kasitomu;

“**tohi fakahu**” ‘i he'ene fekau'aki mo e koloa hu mai pe koloa hu atu 'oku 'uhinga ki hono fakahu atu 'a e tohi kuo tu'utu'uni ki he Kasitomu;

“**koloa ala tukuhau 'ekisia**” ‘oku 'uhinga ki he koloa 'a ia 'oku hilifaki ki ai 'a e tukuhau 'ekisia 'i he Lao ki he Tukuhau 'Ekisia;

“**tukuhau 'ekisia**” ‘oku 'uhinga ki he tukuhau 'ekisia kuo hilifaki 'i he Lao ki he Tukuhau 'Ekisia;

“**hu atu**” ‘oku 'uhinga ki hono 'ave 'a e koloa ki tu'a mei he Pule'anga ni;

“**taha hu atu**” fekau'aki mo e koloa hu atu, 'oku 'uhinga 'eni ki he taha 'oku 'ave ki ai, taha 'o'ona, fakafofonga pe taha fakatau mai pe taha 'oku 'i ai ha'ane kaunga ki hono ma'u 'a e koloa ko ia 'i he taimi 'oku hu atu ai mei he Pule'anga ni pea kau ai ha taha 'oku ne fakahoko ha fakaha fekau'aki mo e koloa ko ia 'o fakatatau ki he ngaahi lao Kasitomu;

“**koloa hu atu**” ‘oku 'uhinga ki he koloa 'e hu atu pe kuo 'osi hu atu mei he Pule'anga ni;

“**koloa**” ‘oku kau heni 'a e koloa ala tukuhau 'ekisia, ngaahi tohi ngaue, koloa fakafu'ituitui 'oku ala mo sio ki ai, uta fakakomesiale, pa'anga, monumanu, ngaahi saliate misini, koloa 'o e vakapuna pe vaka, uta 'oku 'alu mo ha taha pe 'oku fakaheka makehe mai, vakapuna mo e ngaahi vaka, kau ai 'a e ngaahi vaka mo e ngaahi vakapuna 'o 'ikai fakaheka mai 'i ha vaka;

“**hu mai**” ‘oku 'uhinga ki hono fakahu mai 'a e koloa pe fakatupu ke fakahu mai 'a e koloa ki he Pule'anga ni;

“**taha hu mai**” fekau'aki mo e koloa hu mai, 'oku 'uhinga 'eni ki he taha 'oku 'ave ki ai, taha 'o'ona, fakafofonga pe taha fakatau mai pe taha 'oku 'i ai ha'ane kaunga ki hono ma'u 'a e koloa ko ia 'i he taimi 'oku tu'uta ai 'i he Pule'anga ni pea kau ai ha taha 'oku ne fakahoko ha fakaha fekau'aki mo e koloa ko ia 'o fakatatau ki he ngaahi lao Kasitomu;

“**vakapuna fakalotofonua**” ‘oku 'uhinga ki ha vaka 'oku 'ikai kau 'i ha puna fakavaha'apule'anga;

“**to**” fekau'aki mo e to mai 'a ha vakapuna 'o kau ai 'a e to mai 'i tahi;

“**taha ngaohi koloa laiseni**” ‘oku 'uhinga ki ha taha kuo laiseni 'i he Lao ki he Tukuhau 'Ekisia ke ne ngaohi ha koloa ala tukuhau 'ekisia;

“**ngaohi**” ‘oku kau kotoa atu ki ai 'a e ngaahi ngaue ki hono ngaohi 'o e koloa ala tukuhau 'ekisia 'o kau ai 'a e —

- (a) fakafuofua, hu'i pe fio 'a e koloa ala tukuhau 'ekisia mo e koloa kehe;
- (b) fuofua fa'o 'o e koloa ala tukuhau 'ekisia ki ha koniteina 'a ia 'e lava tuku atu ai pe lava ke to'o mei ai; mo

(c) fuofua leipolo pe faka'ilonga'i'a e ngaahi koniteina 'oku fakafonu'aki 'a e koloa ala tukuhau 'ekisia;

“**eikivaka**” ‘oku ‘uhinga ki ha taha ‘oku ne pule'i pe tu'utu'uni 'i ha vakapuna pe vaka pea 'oku kau heni ha fakafofonga kuo fakamafai'i ka 'oku 'ikai ke kau ai ha taha kuo fakanofo ke ne fakafolau atu ki loto pe kitu'a ha ngaahi vaka mei he taulanga;¹¹

“**Minisita**” ‘oku ‘uhinga ki he Minisita ‘oku ne tokangaekina e tanaki pa'anga hu mai mo e tute.¹²

“**taha nofo**” ‘oku kau ai ha taha ‘oku fakamo'oni ko e pule ki ha ponite fekau'aki mo ha fale pe feitu'u 'oku ngāue'aki ki he tuku'anga koloa ki he'ene malu'i 'o ia pe 'o e ngaahi tute 'i ai 'i he ngaahi lao Kasitomu;

“**taha 'o'ona**” fekau'aki mo e koloa 'oku kau ai ha taha ngaohi koloa ala tukuhau 'ekisia kuo laiseni mo ha taha kehe mei he 'ofisa Kasitomu 'a ia ko ia pe 'oku ne pehē ko ia ia 'a e taha 'o'ona, taha hu mai, taha hu atu, taha 'oku 'ave ki ai 'a e koloa, fakafofonga, taha fakatau mai pe taha 'oku ne ma'u, pe 'oku kaunga ki hono ma'u, pe 'oku ne pule'i, pe taha 'oku 'i ai hono mafai ke ne tuku atu 'a e koloa;

“**pasese**” ‘oku ‘uhinga ki ha taha kehe mei ha memipa 'o e kauvaka 'a ia 'oku pe na'a ne 'i ha vakapuna pe vaka na'e folau fakavaha'apule'anga;

“**koloa fakafu'ituitui**” ‘oku ‘uhinga ki he ngaahi me'a kotoa pe, tatau ai pē pe kuo 'osi ngāue'aki pe 'oku fo'ou, ko ha me'a 'oku ma'u 'e he pasese tau mai, ka 'oku 'ikai ko ha koloa ki ha ngaahi taumu'a fakakomesiale, pe 'i he lahi fakakomesiale pe ke fakatau atu;

“**kofukofu fakameili**” ‘oku ‘uhinga ki ha tohi, positikaati, nusipepa, tohi (book), tohi ngaue, tohi si'isi'i, tohi noa, koloa faka'ali'ali, koloa sipinga, fakamoimoi pe kofukofu pe to e me'a kehe 'oku tu'uta mai pe mavahe atu mei he Pule'anga ni 'i he meili pea kau ai ha kato, puha pe ha to e koniteina 'a ia 'oku 'oatu ai 'a e kofukofu meili;

“**koloa tapui**” ‘oku ‘uhinga ko ha koloa 'a ia ko hono hu mai pe hu atu 'oku tapui pe fakangatangata 'e he lao;

“**vaka**” ‘oku kau heni ha vaka 'i ha fa'ahinga fotunga pe pea kau ai 'a e ngaahi vaka folau tahi, ngaahi vaka misini pe vaka 'eve'eva;

“**koloa 'a e vaka**” ‘oku ‘uhinga ki ha koloa 'oku taumu'a ke ngāue'aki 'i ha vakapuna pe vaka pea 'oku kau heni 'a e lolo, ngaahi kongokonga 'o e vaka, mo ha koloa pe me'angaue kehe, 'o tatau ai pe pe 'e ngāue'aki 'i he taimi koia pe 'ikai;

“**hifo koloa fakafufu**” ‘oku ‘uhinga ki hono hu mai pe hu atu 'o e koloa 'i he taumu'a ke kakaa'i'a e pa'anga hu mai pea kau ai 'a e hu mai pe hu atu 'o e koloa tapui pe fakangatangata;

“**uafu fakangofua**” ‘oku ‘uhinga ki ha feitu'u kehe mei he feitu'u kuo fakangofua ki he fakaheka pe fakahifo 'a ia 'e ngofua ki he Minisita pea 'i he

ngaahi tu'unga 'a ia te ne tu'utu'uni ke ne faka'ata ha koloa ke fakaheka pe fakahifo;¹³

“Fakatonutonu'anga Tukupau” ‘oku ‘uhinga ki he Fakatonutonu'anga Tukupau ‘oku fokotu‘u ‘i he kupu 58 ‘o e Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ngaue Tanaki Pa'anga Hu Mai;¹⁴

“hu mai fakataimi” ‘oku ‘uhinga ki hono hu mai fakataimi ‘o e koloa ‘i he Lao ni;

“tairi hu mai” ‘oku ‘uhinga ki he tairi ‘oku tu'uta ai ha vakapuna pe vaka ‘oku uta koloa hu mai ‘i he taumu'a ke fakahifo uta, ‘i he'ene tu'uta ‘i he fuofua mala'e vakapuna pe taulanga ‘i he Pule'anga ni;

“tairi hu atu” ‘oku ‘uhinga ki he tairi ‘oku mavahe atu ai ha vakapuna pe ha vaka mei he 'elia 'o e Pule'anga ni ‘i ha taumu'a ke folau fakavaha'apule'anga;

“koloa te'eki tute” ‘oku ‘uhinga ki he koloa ala tute pe tukupau 'ekisia ka ‘oku te'eki ke totongi 'a e tute kasitomu pe tukupau 'ekisia ko ia;

“koloa tauhi 'i he fale tuku'anga koloa” ‘oku ‘uhinga ki ha koloa ‘oku pule'i 'e he Kasitomu pea tauhi ‘i ha fale tuku'anga koloa 'a e Kasitomu pe ha fale tuku'anga koloa 'a e Kalauni ‘i he Lao ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Ekisia;¹⁵

“tohi fekau” ‘oku ‘uhinga ki ha fakamafai ‘i he foomu kuo tu'utu'uni ‘i he Lao ni 'e ha Fakamaau Polisi 'o fakangofua ai 'a e kau 'ofisa Kasitomu kuo vahe'i ke nau hu mo kumi ha ngaahi feitu'u pea puke 'a e koloa 'o fakatatau ki he Lao ni; mo e

“uafu” ‘oku ‘uhinga ki ha fa'ahinga feitu'u kuo fakangofua pehe 'i he Lao ni.

3 Fakahoko fakalukufua

- (1) Kuo pau ke tokanga'i 'e he Minisita 'a hono pule'i 'o e ngaahi lao Kasitomu.¹⁶
- (2) Kuo pau ke ngāue'aki 'a e Lao ni ki hono totongi mo hono pule'i 'o e tute kasitomu 'i he Lao ki he Tute mo e tukupau 'ekisia 'i he Lao ki he Tukupau 'Ekisia.

4 Tuku atu 'o e mafai

'E ngofua ki he Minisita ke ne tuku atu 'i ha tohi ki ha 'ofisa Kasitomu hano ngafa, mafai pe fatongia na'e hilifaki kiate ia 'e he ngaahi lao Kasitomu ka 'ikai ko e mafai ke tuku atu ko 'eni.¹⁷

KONGA 2 - PULE'I 'E HE KASITOMU

5 Koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu

Kuo pau ke pule'i 'e he Kasitomu 'a e koloa ni kae'oua kuo tukuange 'o fakatatau ki he ngaahi lao Kasitomu —

- (a) koloa hu mai;
- (b) koloa tuku fakataimi;
- (c) koloa tauhi 'i he fale tuku'anga koloa;
- (d) koloa hu atu;
- (e) koloa 'a e vaka;
- (f) ngaahi kofukofu fakameili;
- (g) koloa ala tukuhau 'ekisia kuo ngaohi;
- (h) koloa kuo fakaheka ki he vakapuna pe vaka 'oku kau ki ha folau fakavaha'apule'anga, 'i he taimi 'oku 'i pe 'i he 'ataa 'o e 'elia 'o Tonga pe ko e vaka ko ia 'oku 'i he potu tahi 'o Tonga; mo e
- (i) ngaahi vakapuna mo e vaka 'oku tu'uta mai ki he Pule'anga ni.

6 'Ave 'ikai fakamafai

- (1) Fakatatau ki he Lao ni, kuo pau ki ha taha ke 'oua na'a ne 'ave, liliu pe kaunoa 'i ha fa'ahinga founga mo e koloa 'a ia 'oku pule'i 'e he Kasitomu.
- (2) 'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu —
 - (a) 'i hano ma'u ha foomu Kasitomu kuo tu'utu'uni 'a ia kuo fakafonu kakato, ke ne fakangofua 'a hono 'ave 'o e koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'oku 'i he fakangofua;
 - (b) ke ne fiema'u mei he taha kole ke ne fakahu atu ha malu'i tute 'i he Lao ni; mo
 - (c) ke ne tapuni malu 'a e koloa pe ko honau koniteina 'a ia 'oku pule'i 'e he Kasitomu.
- (3) Ko ha taha pe kuo fakangofua 'i he kupu ni ke ne 'ave 'a e koloa pea 'ikai lava 'o fakamatala fekau'aki mo e koloa ko ia 'i he taimi 'e fiema'u ai 'e ha 'ofisa Kasitomu, kuo pau ke ne ala mo'ua ki he tute 'o e koloa ko ia.

7 Hu 'ikai fakamafai

Kuo pau ke 'ikai hu ha taha ki ha feitu'u 'oku 'i ai ha ngaahi koloa pule'i 'e he kasitomu ta'e tomu'a fakamafai 'e he Kasitomu¹⁸

8 Malu'i

- (1) Kuo pau 'e 'ikai ha totongi huhu'i 'e ala totongi 'e he Kalauni ki ha taha hu mai, taha 'o'ona, taha 'oku 'ave ki ai 'a e koloa pe taha ngaohi koloa laiseni koe'uhi ko ha mole pe maumau ki ha koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu, tukukehe 'okapau 'oku hoko 'a e mole pe maumau ko ia 'i ha loto pe ta'etokanga fakahangatonu 'a ha 'ofisa Kasitomu.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai fakahoko ha ngaue fakalao ki he Kalauni ki ha mole pe maumau na'e hoko ki ha koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu pe 'ave hala pe ta'e totonu 'o e koloa mei ai, tukukehe 'okapau 'oku hoko 'a e mole pe maumau ko ia 'i ha loto pe ta'etokanga fakahangatonu 'a ha 'ofisa Kasitomu.

9 Fale 'i he ngaahi uafu moe ngaahi mala'e vakapuna

Kuo pau ki ha taha 'o'ona 'a e uafu, mala'e vakapuna pe taha 'oku ne tokanga'i'a hono pule'i 'o ha uafu, mala'e vakapuna pe feitu'u fakangofua 'a ia 'oku ngaue ai 'a e Kasitomu, ke ne tukuatu 'o 'ikai ha totongi ki he fiamalie 'a e Minisita ki he ngaue ma'ata'ata pe 'a e Kasitomu ha —

- (a) fale ngaue 'ofisi 'oku taau; mo e
- (b) feitu'u ke tauhi malu ai 'a e koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu.¹⁹

KONGA 3 - TU'UTA MO E MAVAHE 'A E VAKAPUNA MO E NGAAHI VAKA

10 Founa ngaue 'i he tu'uta

- (1) Kuo pau ki he 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'oku tu'uta 'i he Pule'anga ke ne 'omai fakahangatonu 'a e vakapuna pe vaka ko ia ki ha feitu'u tau'anga kuo fili 'e ha 'ofisa Kasitomu pe ki ha feitu'u kuo fokotu'u 'i he kupu 124 pe 'o fakatatau ki he me'a 'oku hoko.
- (2) Kuo pau ke ma'u 'e ha 'ofisa Kasitomu 'a e mafai felave'i mo ha fa'ahinga vakapuna pe vaka 'oku tu'uta 'i he Pule'anga ni, ke ne —
 - (a) heka ki he vaka;
 - (b) nofo 'i vaka 'i ha vaha'a taimi;
 - (c) 'ata ki he konga kotoa pe;
 - (d) malu'i ha konga 'aki ha founa 'oku ne pehe 'oku fe'unga;
 - (e) sivi ha koloa, pea fakahoko ha fakamatala fekau'aki ki ai;
 - (f) tu'utu'uni ke fakahifo ha koloa pea 'ave ke sivi pea fua 'a e fakamole 'e he taha 'o'ona; pea
 - (g) loka'i, sila'i, faka'ilonga'ipe ko hano malu'i 'i ha founa kehe ha koloa 'i he vakapuna pe vaka ko ia.

- (3) Kuo pau ki he 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'a ia kuo tu'uta 'i he feitu'u fakahifo pe fakahifo uta ke 'oua na'a ne 'ave 'a e vakapuna pe vaka ko ia ki ha to e feitu'u 'i he Pule'anga ni 'ikai 'i ai ha fakangofua tohi mei ha 'ofisa Kasitomu.
- (4) Kuo pau ki he 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'a ia 'oku teu ke mavahe mei he feitu'u fakaheka pe fakaheka uta 'i he Pule'anga ni ke 'oua na'a ne 'ave 'a e vakapuna pe vaka ko ia 'ikai 'i ai ha fakangofua tohi mei ha 'ofisa Kasitomu.
- (5) 'I he kupu ni, ko e "feitu'u tau'anga" 'oku 'uhinga ki ha feitu'u kuo fakaha fakapule'anga ko ha feitu'u pehe 'e he Minisita ki he taumu'a ki hono fakangofua 'a e kau 'ofisa fakaheka ke nau heka ki he vakapuna pe ngaahi vaka 'i ha'anau tu'uta ki pe mavahe mei he Pule'anga ni.²⁰

11 Fakaha ki mu'a ki he ngaahi vakapuna

- (1) Kuo pau ke tomu'a tuku atu 'e he 'eikivaka 'o ha vakapuna 'oku tu'uta ki he Pule'anga ni ki ha 'ofisa Kasitomu 'o 'ikai toe si'i hifo 'i ha houa 'e taha kimu'a ha fakaha 'i he tohi pe faka'elekitulonika 'a e taimi mo e feitu'u kuo tu'utu'uni ke tu'uta ai, tukukehe ka 'i ai ha ngaahi me'a makehe 'e hoko.²¹
- (2) Ka 'i ai ha 'eikivaka 'o ha vakapuna 'oku 'ikai ke ne 'oatu ha fakaha kimu'a 'i he kupu ni ta'e 'i ai ha 'uhinga fakafiemalie 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$1,500 pe nofo popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he mahina 'e tolu pe fakatou'osi.

12 Fakaha ki mu'a ki he ngaahi vaka

- (1) Kuo pau ke tomu'a tuku atu 'e he 'eikivaka 'o ha vakapuna 'oku tu'uta ki he Pule'anga ni ki ha 'ofisa Kasitomu 'o 'ikai toe si'i hifo 'i ha houa 'e 24 kimu'a ha fakaha 'i he tohi pe faka'elekitulonika 'a e taimi mo e feitu'u kuo tu'utu'uni ke tu'uta ai, tukukehe ka 'i ai ha ngaahi me'a makehe 'e hoko.²²
- (2) Ka 'i ai ha 'eikivaka 'o ha vaka 'oku 'ikai ke ne 'oatu ha fakaha kimu'a 'i he kupu ni ta'e 'i ai ha 'uhinga fakafiemalie 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000 pe nofo popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e tolu pe fakatou'osi.

13 Lisi 'o e kau pasese

- (1) Kuo pau ke 'oatu 'e he 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'oku tu'uta ki he Pule'anga ni ki he Kasitomu ha lisi 'o e kau pasese 'o 'oua na'a si'i hifo 'i he houa 'e taha kimu'a 'i he tu'uta 'a e vakapuna pe houa 'e fa kimu'a 'i he tu'uta 'a e vaka.

- (2) Kuo pau ke 'oatu 'e he 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'oku mavahe mei he Pule'anga ni ki he Kasitomu ha lisi 'o e kau pasese 'o 'oua na'a si'i hifo 'i he houa 'e taha kimu'a 'i he mavahe 'a e vakapuna pe houa 'e fa kimu'a pea mavahe 'a e vaka.

14 Heka mo Hifo²³

- (1) Kuo pau ke 'ikai ha taha ke hifo mei pe heka ki ha vakapuna pe vaka 'oku tu'uta pe mavahe 'i ha folau fakavaha'apule'anga ki he pe mei he Pule'anga ni 'i ha feitu'u kehe ange mei he feitu'u kuo fokotu'u 'i he kupu 124(1)(a).
- (2) Ka 'i ai ha taha te ne hifo mei ha pe heka ki ha vakapuna pe vaka 'oku tu'uta pe mavahe 'i ha folau fakavaha'apule'anga ki he pe mei he Pule'anga ni 'i ha feitu'u kehe ange mei he feitu'u kuo fokotu'u 'i he kupu 124(1)(a), 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'oku 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ki he nofo popula 'i ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

15 Fakaheka mo fakahifo uta

- (1) Kuo pau ki he 'eikivaka ke ne fakaheka ha vakapuna pe vaka —
- (a) 'i he ngaahi taulanga, ngaahi mala'evakapuna, ngaahi uafu pe ngaahi uafu fakataimi kuo fokotu'u pe fakangofua 'i he kupu 124;²⁴pea
- (b) lolotonga 'a e houa ngaue angamaheni 'a e Kasitomu,
- tukukehe ka ma'u ha fakangofua mei ha 'ofisa Kasitomu 'o hange kuo tu'utu'uni ke fakaheka pe fakahifo 'i ha feitu'u kehe mei he feitu'u kuo tu'utu'uni pe 'i ha taimi 'i tu'a mei he houa ngaue angamaheni 'a e Kasitomu.
- (2) Kuo pau ki he 'eikivaka ke ne fakahifo ha vakapuna pe vaka —
- (a) 'i he taimi hili pe 'a e tu'uta 'a e vakapuna pe vaka;
- (b) 'i he ngaahi taulanga, ngaahi mala'evakapuna, ngaahi uafu pe uafu fakataimi kuo fokotu'u pe fakangofua 'i he kupu 124;²⁵pea
- (c) lolotonga 'a e houa ngaue angamaheni 'a e Kasitomu,
- tukukehe ka ma'u ha fakangofua mei ha 'ofisa Kasitomu 'o hange kuo tu'utu'uni ke fakaheka pe fakahifo 'i ha feitu'u kehe mei he feitu'u kuo tu'utu'uni pe 'i ha taimi 'i tu'a mei he houa ngaue angamaheni 'a e Kasitomu.

16 Ngaahi faikehekehe

Kuo pau ki ha 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka ke ne fakaha 'i he taimi pe ko ia ki ha 'ofisa Kasitomu 'i he foomu kuo tu'utu'uni ha fa'ahinga faikehekehe 'i he tohi uta koloa pe lisi koloa mo e koloa ko ia na'e fakahifo.

17 Fakahifo 'o e uta

- (1) Kuo pau ke tuku 'i ha 'elia tute 'a e uta kuo fakahifo mei ha vakapuna pe vaka pea kuo pau ke pule'i 'e he Kasitomu.
- (2) Kuo pau ke fakamafai'i 'e ha 'ofisa Kasitomu ha ma'u ngofua ki ha uta 'oku pule'i 'e he Kasitomu.
- (3) Kuo pau ki he koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu ke toki 'ave pe 'i hano tali 'e he Kasitomu ha tohi fakahu Tute kuo tu'utu'uni.
- (4) 'E ngofua ke tukuatu 'e he 'ofisa Kasitomu ki ha fale tuku'anga koloa 'a e Kalauni pe feitu'u kuo fakangofua ha koloa hu mai kuo fakahifo mei ha vakapuna pe vaka 'a ia kuo te'eki faka'ata ki he taha 'o'ona mei ha 'elia Tute 'i loto 'i he 'aho 'e fa hili 'a e fakahifo.²⁶
- (5) Kuo pau ki he taha 'o'ona ke ne ala mo'ua ki he ngaahi totongi (costs), ngaahi totongi (charges) mo e ngaahi fakamole kotoa pe 'oku kau ki hono 'ave 'o e koloa hu mai mei he feitu'u fakahifo uta ki he fale tuku'anga koloa 'a e Kalauni pe 'elia Tute kau ai 'a e totongi fale mo e ngaahi totongi kehe fekau'aki mo hono tauhi 'o e koloa ko ia.

18 Uafu fakangofua

Kuo pau ko e koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu ke 'oua na'a fakahifo mei he pe fakaheka ki ha vakapuna pe vaka 'i ha uafu fakangofua tukukehe ka fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'i he kupu 124.

19 Fakaava 'o e koloa

Kuo pau ki ha 'eikivaka 'o ha vaka pe vakapuna ke 'oua na'a ne fakaava ha koloa tukukehe kapau kuo 'oatu ha tohi uta koloa fakatatau ki he Konga ni pe kuo tomu'a ma'u ha fakangofua tohi mei he Minisita.²⁷

20 'Eikivaka ke ne 'oatu 'a e fakamatala

- (1) Kuo pau ki he 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka pe ko hano fakafofonga kuo fakamafai ke ne 'oatu 'o fakatatau ki ha fiema'u 'e he 'ofisa Kasitomu, 'a e —
 - (a) kotoa 'a e fakamatala 'oku fekau'aki mo e vakapuna pe vaka, 'ene uta, uta 'a e pasese, kau kauvaka, kau pasese mo e puna pe folau;
 - (b) kotoa 'a e ngaahi tohi mo e ngaahi tohi ngaue 'oku ne tauhi pe pule'i fekau'aki mo e vakapuna pe vaka, 'ene uta, koloa 'o e vaka, uta 'a e pasese, kau kauvaka, kau pasese mo e puna pe folau; mo e
 - (c) lisi 'o e kau pasese, hingoa 'o e 'eikivaka, kau 'ofisa mo e kau kauvaka kimu'a pea hifo ha taha ki he 'ofisa kasitomu fakaheka.
- (2) Ko ha 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka pe ko hano fakafofonga kuo fakamafai, 'a ia 'oku 'ikai ke 'i ai ha'ane fakamatala fakapotopoto fekau'aki

mo e ikai ke ne faipau ki he kupu si'i (1), 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai lahi hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10 pe fakatou'osi.

21 Tohi fakaha 'a e pasese tu'uta mai

- (1) Kuo pau ki ha 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'oku tu'uta 'i he Pule'anga ni ke ne 'oatu ki he kau pasese ha tohi fakaha 'a e pasese kuo tu'utu'uni ke fakakakato kimu'a pea tu'uta 'i he Pule'anga ni.
- (2) Kuo pau ki he pasese ke ne 'oatu ha tohi fakaha 'a e pasese kuo tu'utu'uni kuo 'osi fakakakato ki ha 'ofisa Kasitomu pe ki he 'apitanga polisi ofi taha 'i ha'ane tu'uta kapau 'oku 'ikai 'i ai ha 'ofisa Kasitomu 'oku lolotonga ngaue.
- (3) Kuo pau 'e 'ikai lau ha pasese 'oku tu'uta mai ki he Pule'anga ni kuo ne tu'uta fakalao kae'oua kuo ma'u ha tohi faka'ata Kasitomu.

22 Tohi fakaha 'a e pasese mavahe atu

- (1) Kuo pau, 'i hono fiema'u, ki he kau pasese 'o ha vakapuna pe vaka 'oku teu ke mavahe atu mei he Pule'anga ni ke ne fakakakato ha tohi fakaha kuo tu'utu'uni kimu'a pea mavahe atu.²⁸
- (2) Fakatatau ki he kupusi'i (1) kuo pau ki he pasese ke ne 'oatu ha tohi fakaha kuo tu'utu'uni kuo 'osi fakakakato ki ha 'ofisa Kasitomu ki mu'a pea ne mavahe atu.²⁹

23 Tohi faka'atā kasitomu³⁰

- (1) 'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu ke ne foaki ha tohi faka'ata kasitomu 'i ha —
 - (a) hili ha fakahoko ha tohi kole 'o e tohi faka'ata ki ha 'ofisa Kasitomu 'o 'ikai si'i hifo 'i he houa 'e 24; pea
 - (b) fakahoko ha fakamatala fekau'aki mo e kotoa 'a e uta hu mai mo e koloa 'a e vaka pe vakapuna pea kuo faipau totonu ki he ngaahi fiema'u kehe 'o e lao felave'i mo e vaka pe vakapuna mo 'ene koloa uta hu mai pe uta hu atu 'oku 'i he vaka.
- (2) 'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu ke 'oua na'a ne foaki ha tohi faka'ata kasitomu 'i ha —
 - (a) 'ikai fakahu atu 'a e tohi kole 'i he foomu kuo tu'utu'uni;
 - (b) 'ikai tukuatu ha tohi ngaue 'oku fiema'u 'e he 'ofisa Kasitomu;
 - (c) 'i ai ha makatu'unga fakapotopoto ke mahalo'i 'e he 'ofisa Kasitomu 'oku maumau'i ha ngaahi lao Kasitomu ;pe
 - (d) ha lao kehe 'oku ne fakaha kuo pau ke 'oua 'e tali 'a e tohi faka'ata.

- (3) Kuo pau ki ha 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'oku 'amanaki ke mavahe atu 'i ha folau fakavaha'apule'anga ke 'oua na'a ne mavahe atu mei he Pule'anga ni kae 'oua kuo ma'u ha tohi faka'ata Kasitomu.
- (4) Ko ha 'eikivaka 'oku ne fakangofua ha vakapuna pe vaka ke mavahe 'o maumau'i ai 'a e kupu ni, 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau ke ne ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha mo'ua pa'anga 'o 'ikai to e laka hake 'i he \$10,000 pe ngaue popula 'i he vaha'a taimi 'o 'ikai to e laka hake 'i he ta'u 'e tolu pe fakatou'osi.

24 Tohi uta koloa pe lisi koloa

- (1) Kuo pau ki ha 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'i ha'ane tu'uta ki he Pule'anga ni ke ne 'oatu ki he Kasitomu ha tohi uta koloa pe lisi koloa 'o 'oua na'a to e si'i hifo 'i he houa 'e taha ki mu'a pea tu'uta 'a e vakapuna pe houa 'e fa kimu'a pea tu'uta 'a e vaka.
- (2) Kuo pau ki ha 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'i ha'ane mavahe mai he Pule'anga ni ke ne 'oatu ki he Kasitomu ha tohi uta koloa pe lisi koloa 'o 'oua na'a toe si'i hifo 'i he houa 'e taha ki mu'a pea mavahe 'a e vakapuna pe houa 'e fa kimu'a pea mavahe 'a e vaka.
- (3) Ko ha 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka, 'oku 'ikai 'i ai ha'ane fakamatala fakapotopoto fekau'aki mo e 'ikai 'oatu ki he Kasitomu ha tohi uta koloa pe lisi koloa 'i he kupu ni, 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai lahi hake 'i he \$10,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e tolu, pe fakatou'osi.

25 Tohi uta koloa hu atu

Kuo pau ki ha 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'oku 'amanaki ke mavahe atu, kimu'a pea mavahe atu mei he Pule'anga ni, ke ne —

- (a) 'oatu ha tohi uta koloa hu atu pe lisi koloa kuo fakakakato ki ha 'ofisa Kasitomu; pea
- (b) 'oua na'a mavahe atu mei he Pule'anga ni kae'oua kuo tali 'a e tohi uta koloa hu atu pe lisi koloa 'e ha 'ofisa Kasitomu.³¹

26 Koloa 'a e vaka

'E ngofua ke tu'utu'uni 'e he Ngaahi Tu'utu'uni 'a e ngaahi founa ki hono fakaheka mo fakahifo 'o e koloa 'a e vaka ki he pe mei he vakapuna mo e vaka.

27 Heka ki ha vakapuna mo e ngaahi vaka 'amanaki ke mavahe atu

- (1) 'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu ke ne heka 'i ha taimi pe ki ha vakapuna pe vaka 'oku 'amanaki ke mavahe atu 'i ha folau fakavaha'apule'anga mei he Pule'anga ni ke fakapapau'i 'a e faipau ki he Lao ni.
- (2) Kuo pau ki he 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka 'oku teu mavahe atu 'i ha folau fakavaha'apule'anga ke ne —
 - (a) tokoni ki he 'ofisa Kasitomu ke heka mo hifo; pea
 - (b) 'oatu ha to e tokoni kehe 'e fiema'u 'e he 'ofisa Kasitomu.

28 Ta'ofi 'o e vakapuna mo e ngaahi vaka

'E ngofua ki he Minisita ke ne ta'ofi ha vakapuna pe vaka 'oku 'amanaki ke mavahe atu 'i ha folau fakavaha'apule'anga 'aki ha 'ikai ke ne foaki atu ha tohi faka'ata Kasitomu kae'oua kuo totongi kotoa 'a e ngaahi totongi (costs), totongi (fees) pe totongi (charges) kuo hilifaki 'e he ngaahi lao Kasitomu.³²

29 Tohi faka'ata lolotonga 'i ai fakamamafa

- (1) Kuo pau ki ha 'eikivaka 'o ha vaka 'oku lolotonga 'i ai ha fakamamafa 'a ia 'oku 'amanki ke mavahe atu 'i ha folau fakavaha'apule'anga ke ne tohi kole 'i he foomu kuo tu'utu'uni ki ha 'ofisa Kasitomu ki ha tohi faka'ata.
- (2) Kuo pau ki he 'ofisa Kasitomu ke ne tali ha tohi kole 'i he kupu si'i (1), 'okapau ko e vaka ko ia 'oku 'ikai 'i ai ha koloa 'i ai tukukehe 'a e koloa 'a e vaka.

KONGA 4 - FAKA'ATA 'O E KOLOA HU MAI**30 Tohi fakahu koloa**

- (1) Kuo pau ki he taha 'o'ona 'a e koloa hu mai ke ne fakafonu kakato 'a e foomu tohi fakahu Tute ki he koloa ko ia 'i he fuofua taulanga fakahifo.
- (2) 'E ngofua ki he taha 'o'ona 'a e koloa ke ne tohi kole 'i he foomu kuo tu'utu'uni ki ha 'ofisa Kasitomu ki ha fakamafai ke 'ave 'a e koloa ki ha toe taulanga pe feitu'u kuo tu'utu'uni kehe mei he fuofua taulanga fakahifo 'a ia 'e toki fakakakato ai 'a e tohi fakahu Tute.
- (3) Kuo pau 'e 'ikai ta'ofi 'e ha fakamafai ke 'ave 'a e koloa ki ha toe taulanga pe feitu'u kuo tu'utu'uni kehe mei he fuofua taulanga fakahifo 'a e sivi 'e ha 'ofisa Kasitomu 'a e koloa hu mai 'i he fuofua taulanga fakahifo.
- (4) 'I hano fakangofua ha fakamafai 'i he kupu si'i (2), kuo pau ki he taha kole ke ne —
 - (a) totongi ha mo'ua Tute kasitomu pe tukuhau 'ekisia tupu mei ai; pea

- (b) fai pau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e tohi fakahu Tute 'i he taulanga fakahifo.

30A To e ma'u mai mei he taha hu mai³³

- (1) Koe'uhi ko e ngaahi taumu'a 'o e kupu ni —
 “**fakafofonga**” 'i he'ene felave'i mo e taha hu mai, 'oku 'uhinga ki ha taha kehe 'oku ngaue pe 'e ala ngaue 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni, ngaahi kole, ngaahi fokotu'u pe ngaahi faka'amu 'a e taha hu mai, pea kuo pau ko e taha ko ia ko e fakafofonga 'a e taha hu mai.
- (2) 'I ha kei ala totongi 'a e tute kasitomu, tukuha'u 'ekisia pe ko ha mo'ua kuo hilifaki 'i he Konga 12 Vahe 1 'o e Lao ni 'e ha taha hu mai fekau'aki mo ha hu mai pau, kuo pau ki he taha hu mai pe ko hono fakafofonga ke totongi 'a e mahu'inga 'oku te'eki totongi kimu'a hono tukuange 'e he Kasitomu 'a e koloa hu mai kimui ange 'a e taha hu mai pe ko hono fakafofonga.

31 Fakahu atu 'o e tohi fakahu

Kuo pau ke fakahu atu ki he 'ofisa Kasitomu ha tohi fakahu Tute 'i he foomu kuo tu'utu'uni ki ha —

- (a) faka'ata 'o e koloa ki hono ngāue'aki 'i he taimi pe ko ia;
 (b) koloa 'oku fakahifo ke to e fakaheka;
 (c) koloa 'i he fale tuku'anga koloa;
 (d) koloa tauhi 'i he fale tuku'anga koloa kuo faka'ata ke ngāue'aki;
 (e) koloa 'a e fale koloa 'ikai tute;
 (f) koloa hu mai fakataimi;
 (g) toe hu mai pe toe hu atu; mo e
 (h) hu atu.

32 Totongi tohi faka'ata

Kuo pau ke totongi ha totongi tohi faka'ata kuo tu'utu'uni ki he foomu tohi fakahu Tute kotoa pe 'oku fakahu atu ki he Kasitomu.

33 Toe hu mai

- (1) Kuo pau ke hilifaki ki he koloa 'oku hu atu mei he Pule'anga ni pea to e hu mai 'amui ha tute Kasitomu 'o pehe ni —
- (a) 'o kapau ko e koloa na'e 'ikai fakahoko ki ai ha ngaue 'i tu'apule'anga, kuo pau ke faka'ata 'a e koloa mei hano to e tute pe tukuha'u 'ekisia 'i hono to e hu mai; pe

- (b) kapau ko e koloa na'e fakahoko ki ai ha ngaue 'i tu'apule'anga, ko e mahu'inga tute 'o e koloa ko ia ko e totongi 'a hono fakalelei'i, tauhi pe mahu'inga kuo tanaki atu ki he koloa.
- (2) 'E ngofua ke makatu'unga hono ngāue'aki 'a e kupu si'i (1) 'i he hu atu 'e he taha hu mai 'a e koloa ke to e hu mai 'amui, 'i ha'ane —
- (a) 'oatu ha fakaha 'i ha tohi ki he Kasitomu; pea
- (b) 'oatu 'a e koloa ko ia ke fakapapau'i 'e ha 'ofisa Kasitomu 'i he taulanga, feitu'u fakaheka pe positi 'ofisi.

34 Sipinga faka'ali'ali

'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu, 'i hano hu mai, hu atu pe ngaohi 'o ha koloa ke ne —

- (a) to'o ha sipinga faka'ali'ali 'o e koloa ki ha taumu'a ko ia 'a ia 'e pehe 'e he Minisita 'e fiema'u; pea
- (b) tukuatu mo fakamatala fekau'aki mo e sipinga faka'ali'ali ko ia 'i he founa 'e ngofua ke fekau 'e he Minisita.³⁴

KONGA 5 - HU ATU 'O E KOLOA 'I HE 'EA MO E TAHI

35 Fakaha 'o e koloa hu atu

Kuo pau ke 'oua na'a fakaheka ki ha vakapuna pe vaka ha koloa hu atu tukukehe 'oka 'oatu 'e he taha 'o'ona 'a e koloa ki ha 'ofisa Kasitomu 'i he taulanga pe feitu'u fakaheka —

- (a) ha tohi fakahu koloa hu atu kuo tu'utu'uni kuo fakakakato;
- (b) 'a e totongi kuo tu'utu'uni;
- (c) 'i hano fiema'u, ha tohi ngaue fakakomesiale totonu fekau'aki mo e hu atu; mo e
- (d) tute hu atu, 'o hange kuo hilifaki 'e he ngaahi lao Kasitomu.

36 Ngaue ki he koloa hu atu

Kuo pau ko ha tohi fakaha 'o ha koloa hu atu kuo tali 'e ha 'ofisa Kasitomu, ko e mafai ia ke ngaue ki he koloa ko ia.

37 Nounou 'i he fakaheka

'Okapau ko e koloa kuo fakaha pau 'i he tohi fakahu 'o e koloa hu atu na'e 'ikai ke fakaheka ki he vakapuna pe vaka, kuo pau ki he taha hu atu koloa ke ne fakaha ki he 'ofisa Kasitomu 'i loto 'i he houa 'e 24 hili 'a e mavahe atu 'a e vakapuna pe vaka.

38 Hu atu 'o e koloa hu mai

'E ngofua ki ha taha hu mai koloa 'oku ne faka'amu ke hu atu 'a e koloa kuo hu mai 'oku 'ikai ke fakatatau ki he alepau 'a e taha hu mai koloa fekau'aki mo e fakaikiiki 'o e koloa ko ia pe 'i ha to e 'uhinga kehe, ke tohi kole ki he Minisita ke ne hu atu 'a e koloa kuo hu mai.³⁵

KONGA 6 - HU MAI MO E HU ATU 'I HE MEILI**39 Ngaahi koloa fakameili**

Kuo pau ke fakahu 'a e ngaahi koloa fakameili 'o fakatatau ki he Ngaahi Tu'utu'uni.

40 Fakaava 'o e ngaahi koloa fakameili

'E ngofua ke fakaava 'e ha 'ofisa Kasitomu ha ngaahi koloa fakameili 'oku tu'uta 'i he Pule'anga ni 'i ha 'i ai ha 'ofisa fakameili kuo fakamafai'i 'okapau 'oku 'i ai ha'ane fakamahalo fakapotopoto kuo maumau'i ha kupu 'o e ngaahi lao Kasitomu

KONGA 7 - HU MAI FAKATAIMI MO E TAPUI MO FAKANGATANGATA 'O E NGAahi HU MAI MO E HU ATU**41 Hu mai 'i he makatu'unga**

'E ngofua ki he Minisita, 'i ha tohi kole, ke ne faka'ata mei he tute Kasitomu pe tukuhau 'ekisia, 'a e koloa 'a ia kuo hu mai ke ngāue'aki fakataimi.³⁶

42 'Ikai faipau

'Okapau 'oku 'ikai hu atu 'i loto 'i he mahina 'e fa mei he 'aho na'e fakahu mai ai 'a e koloa kuo hu mai 'i he kupu 37 , kuo pau ki he taha hu mai koloa pe taha 'oku ne ma'u 'a e koloa ke ne totongi ki ha 'ofisa Kasitomu 'a e totongi tute kakato ala totongi 'i he koloa ko ia, ka 'ikai kuo pau ke puke mo fa'ao 'a e koloa.

43 Fakaloloa 'o e taimi

'E ngofua ki he Minisita, 'i ha tohi kole, ke ne fakangofua hono fakaloloa 'o e taimi fakangatangata mahina 'e fa ki he ngaahi hu fakataimi, ka kuo pau ko e fakaloloa ko ia 'e 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 12 fakakatoa.³⁷

44 Malu'i

'E ngofua ki he Minisita, 'i loto 'i he vaha'a taimi kuo fakangofua 'i he Konga ni, ke ne fiema'u ke 'oatu ha malu'i 'e he taha hu mai koloa ki hono ngaahi hu mai fakataimi 'o e koloa 'a ia kuo pau ke —

- (a) totongi fakafoki 'okapau 'e hu atu 'a e koloa; pe
- (b) fa'ao 'okapau 'e 'ikai hu atu 'a e koloa.³⁸

45 Ngaahi tapui mo e ngaahi fakangatangata

'E ngofua ki he Minisita, 'i he loto ki ai 'a e Kapineti, 'aki ha Tu'utu'uni ke ne tapui pe fakangatangata 'a e hu mai mo e hu atu 'o e koloa ki he pe mei he Pule'anga ni.³⁹

KONGA 8 - FEFAKATAU'AKI FAKALOTOFONUUA**46 'Eikivaka ke tauhi 'a e tohi uta koloa mo e lesisita**

- (1) Kuo pau ko e 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka fakalotofonua 'oku 'i ai 'a e koloa 'i vaka 'oku pule'i 'e he Kasitomu pe tu'utu'uni ke tauhi ha tohi uta koloa mo e lesisita, 'oku ne fakaha —
 - (a) 'a e hingoa 'a e vakapuna pe vaka;
 - (b) 'a e 'eikivaka mo e taulanga 'oku kau ki ai 'a e vakapuna pe vaka;
 - (c) 'a e taulanga pe feitu'u 'oku folau ki ai pea mo e puna pe folau takitaha; mo
 - (d) ha to e me'a kehe 'e tu'utu'uni 'i he Ngaahi Tu'utu'uni.
- (2) Ko e 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka fakalotofonua 'a ia 'oku ngāue'aki ki ai 'a e kupu si'i (1), kuo pau 'o fakatatau ki ha fiema'u ke ne tuku atu 'a e tohi uta koloa mo e lesisita ke sivi 'e he 'ofisa Kasitomu.
- (3) 'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu 'oku ne sivi 'a e tohi uta koloa mo e lesisita 'i he kupu ni ke ne tohi'i ha fakamatala ki ai pea, 'i hano sivi ha uta —
 - (a) 'oku ma'u 'oku 'i loto ha koloa hu mai 'a ia 'oku 'ikai fakahu 'i he tohi lesisita, ko e koloa ko ia 'e malava ke fa'ao; pe
 - (b) fakahu ki he tohi uta koloa pe lesisita pea 'oku 'ikai lava 'o ma'u ko e 'eikivaka 'o e vaka pe vakapuna fakalotofonua kuo pau 'e ala mo'ua ki he tute Kasitomu 'o ha uta pehe.

47 Fatongia 'o e 'eikivaka

- (1) Kuo pau ko e koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu 'a ia 'oku fakaheka 'i ha vakapuna pe vaka fakalotofonua ke hoko atu hono pule'i 'e he Kasitomu

kae'oua kuo ma'u 'e he 'eikivaka ha fakangofua mei ha 'ofisa Kasitomu ke fakahifo 'a e uta koloa 'i he taulanga fakamuimitaha 'o e fakahifo.

- (2) Ko ha 'eikivaka 'oku ne fakahifo ha uta 'o 'ikai ma'u ha fakangofua mei he Kasitomu 'i he kupu ni 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau ke ne mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha mo'ua pa'anga 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ki ha ngaue popula 'o 'ikai laka hake 'i ha ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

48 Ngofua ke folau

Kuo pau ke foaki 'e ha 'ofisa Kasitomu 'a e tohi faka'atā Kasitomu ki ha 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka fakalotofonua kuo ne fakahifo 'a e koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu ke folau mei he feitu'u ko ia kapau ko e vakapuna pe vaka 'oku kei 'i ai ha koloa 'i vaka 'oku pule'i 'e he Kasitomu.

49 Hua 'o e vakapuna pe vaka fakalotofonua

- (1) Kapau 'e 'i ai ha 'uhinga fakapotopoto ha 'ofisa Kasitomu ke ne mahalo'i 'oku 'i vaka 'i ha vakapuna pe vaka fakalotofonua ha koloa ala tute, koloa ala tute te'eki tute, fakangatangata pe fa'ao, 'e ngofua ki he 'ofisa ke ne heka mo hua 'a e vakapuna pe vaka ko ia.
- (2) Kuo pau ke tuku atu 'e he 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka fakalotofonua 'a e ngaahi fakamatala mo e tohi kotoa pe felave'i mo e vakapuna pe vaka ko ia mo 'ene uta, kau pasese mo e kau kauvaka 'oka fiema'u 'e he 'ofisa Kasitomu.

KONGA 9 - MALU'I KASITOMU

50 Ngaahi mafai 'o e Minisita⁴⁰

- (1) 'E ngofua ki he Minisita ke ne tali ha ngaahi malu'i ke faipau mo e ngaahi lao Kasitomu.
- (2) 'E ngofua ki he Minisita ke ne —
- (a) fakangofua ha tuku atu 'o ha malu'i kasitomu 'i ha ponite, malu'i, pe pa'anga pe ko ha fakataha'i'o ha ni'ihii 'o e ngaahi me'a ni; pea
- (b) hilifaki 'a e ngaahi tu'unga 'oku ne pehe 'oku fiema'u.
- (3) Kuo pau ke kaniseli pe fakafoki 'a e ngaahi malu'i 'oku tanaki 'i he Konga ni 'i he vave taha 'e he Kasitomu hili ha fiemalie 'a e Minisita 'oku 'ikai to e fiema'u 'a e malu'i ki he taumu'a 'o e Lao ni.

51 Tukuange 'a e koloa

Kuo pau ko e koloa 'oku malu'i kasitomu 'e 'ikai tukuange ia mei he pule'i 'e he Kasitomu kae'oua kuo tuku atu 'a e malu'i Kasitomu.

52 Fa'ao 'o ha malu'i

Kuo pau ke fa'ao 'e he Kalauni ha malu'i Kasitomu 'e tanaki 'i he Konga ni 'okapau 'oku 'ikai faipau ki ha tu'unga kuo hilifaki ki ai.

KONGA 10 - NGAahi FALE TUKU'ANGA KOLOA MO E NGAAHI FEITU'U FAKANGOFUA

53 Fokotu'u 'o e fale tuku'anga koloa 'a e Kalauni

'E ngofua ki he Minisita ke ne tu'utu'uni tohi ha feitu'u ke hoko ko e fale tuku'anga koloa 'a e Kalauni.⁴¹

54 Kole laiseni

'E ngofua ki he Minisita 'i ha kole 'i he foomu kuo tu'utu'uni ke ne foaki ha laiseni ke fakalele ha fale tuku'anga koloa Kasitomu.⁴²

55 Foaki pe 'ikai foaki

- (1) 'E ngofua ke foaki ha laiseni 'i he kupu 54 'i ha —
 - (a) ngaahi 'uhinga, ngaahi tu'unga pe ngaahi fakangatangata 'e pehe 'e he Minisita 'oku taau;
 - (b) totongi 'e he ma'u laiseni 'a e totongi laiseni fakata'u kuo tu'utu'uni; mo e
 - (c) 'oatu ha malu'i 'i he totongi 'e tu'utu'uni 'e he Minisita 'i he Konga 9.⁴³
- (2) 'E ngofua ke 'ikai tali 'e he Minisita 'a e kole kapau 'oku ne pehe 'oku 'ikai kau ki he lelei 'a e kakai.⁴⁴

56 Tamate'i

- (1) 'E ngofua ke tamate'i 'e he Minisita 'i ha taimi pe ha laiseni fale tuku'anga koloa Kasitomu kapau 'e 'ikai faipau 'a e ma'u laiseni ki he ngaahi tu'unga 'o e laiseni.⁴⁵
- (2) Kapau 'oku tamate'i ha laiseni fale tuku'anga koloa Kasitomu 'i he kupu si'i (1) kuo pau ke fa'ao eni 'e he Kalauni —

- (a) kuo e malu'i 'e tu'utu'uni 'e he Minisita 'i he Konga 9; mo e
- (b) ngaahi koloa kotoa pe 'i he fale tuku'anga koloa 'oku te'eki ke totongi tute Kasitomu pe tukupau 'ekisia, 'a ia 'oku kei toe 'i he fale tuku'anga koloa 'a e Kasitomu 'i loto 'i he 'aho 'e fitu hili 'a e tamate'i.⁴⁶

57 Fatongia 'o e Kalauni

Kuo pau 'e 'ikai ke kaunga 'a e Kalauni ki ha mole pe maumau ki he koloa 'oku tauhi 'i ha fale tuku'anga koloa 'a e Kalauni pe Kasitomu tukukehe kapau ko e maumau mei ha ta'etokanga 'a e Kasitomu.

58 Tokoni'i 'a e Kasitomu

- (1) Kuo pau ke 'oatu 'e he ma'u laiseni 'o e fale tuku'anga koloa 'a e Kasitomu pe taha 'o'ona pe taha 'oku nofo 'i ha feitu'u fakangofua —
 - (a) 'a e tokoni kotoa pe 'oku fiema'u ki he Kasitomu 'i he'ene fakahoko ha sivi pe ha ngaue 'oku fiema'u 'e he Lao ni; mo e
 - (b) ngaahi me'angaue 'oku fiema'u ke fakahoko 'aki 'a e ngaue 'a e Kasitomu.
- (2) Ka 'i ai ha taha 'oku 'ikai ke ne 'oatu 'a e tokoni 'oku fiema'u 'i he kupu ni ki he Kasitomu 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000 pe nofo popula ki ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e tolu, pe fakatou'osi.

59 Mo'ua 'a e ma'u laiseni

Kuo pau 'e ala totongi 'e he ma'u laiseni 'o ha fale tuku'anga koloa 'a e Kasitomu, taha 'o'ona pe ha taha 'oku ne nofo 'i ha feitu'u fakangofua 'a e tute Kasitomu pe tukupau 'ekisia 'o ha fa'ahinga koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu ka 'oku 'ikai ke ne lava 'o fakamatala fekau'aki mo ia.

60 'Ave 'ikai fakangofua

Kuo pau 'e 'ikai tuku atu, liliu pe ngaue'aki ha ngaahi koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu 'a ia 'oku, tauhi 'i ha fale tuku'anga koloa, 'elia kasitomu 'a e Kalauni pe Kasitomu pe ha feitu'u fakangofua te'eki ke fakangofua 'e ha 'ofisa Kasitomu 'i he tohi.⁴⁷

61 Ngaahi fakatautuki 'a e Kasitomu

'E ngofua ke fakatautuki 'e he Kasitomu 'o hange kuo tu'utu'uni 'i he Ngaahi Tu'utu'uni 'a e koloa 'oku kei tauhi 'i ha fale tuku'anga koloa 'a e Kalauni pe 'i ha feitu'u fakangofua hili 'a e vaha'a taimi ko e uike 'e ono mei he 'aho na'e kakato ai

hono fakahifo pea ko e pa'anga 'e ma'u mei ai ke totongi ki he pa'anga hu mai fakakatoa (general revenue).

62 'Ikai tauhi 'i he fale tuku'anga koloa ha koloa maumau

Kuo pau 'e 'ikai tauhi 'i he fale tuku'anga koloa ha koloa maumau pe 'osi hae pea kuo pau 'e 'ikai ke tauhi 'i he fale tuku'anga koloa ha koloa 'oku 'ikai kofukofu fe'unga tukukehe kapau 'e toe kofukofu fe'unga.

63 Fatongia ke tauhi koloa 'i he fale tuku'anga koloa

- (1) Ka 'i ai ha koloa 'oku hu mai ki he Pule'anga ni ka 'oku 'ikai ke fakahu mai 'i loto 'i he 'aho ngaue 'e fa mei he 'aho 'o e kakato 'o e fakahifo, tukukehe 'a e koloa pule'i 'e he Kasitomu 'oku tauhi 'i he fale tuku'anga koloa 'a e Kasitomu pe feitu'u fakangofua, kuo pau ke tuku ia 'i ha fale tuku'anga koloa 'a e Kalauni pe ha feitu'u fakangofua.
- (2) Kuo pau ke totongi 'a e ngaahi totongi nofo mo e ngaahi totongi kehe 'oku tu'utu'uni 'e he Ngaahi Tu'utuuni ki ha koloa 'oku kau ki ai 'a e kupu si'i (1).

KONGA 11 - NGAahi MAFai 'O E KAUi 'OFISA

64 Sivi 'o e koloa

- (1) 'E ngofua ke sivi 'e ha 'ofisa Kasitomu 'a e koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu 'i ha taimi pe pea kuo pau ke fua 'e he taha hu mai 'a e ngaahi fakamole ki he sivi ko ia.
- (2) 'E ngofua ke fiema'u 'e ha 'ofisa Kasitomu 'a e taha 'o'ona 'a e koloa ke ne 'i ai 'i he taimi 'oku sivi ai 'e he Kasitomu.
- (3) Kapau 'oku 'ikai ma'u pe fakapapau'i 'a e taha 'o'ona 'a e koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu 'e ngofua ke sivi 'e ha 'ofisa Kasitomu 'a e ngaahi koloa 'i ha fa'ahinga taimi pe.

65 Fakahifo koloa

'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu ke ne fekau'i ha 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka kuo puke 'i he Lao ni, ke fakahifo ha koloa 'oku mahalo'i kuo hifo koloa fakafufu pe ko e koloa 'oku pule'i 'e he kasitomu 'i ha feitu'u pe ke toe sivi.

66 Mafai ke hua

- (1) Ka 'i ai ha 'ofisa 'oku ne mahalo'i 'i ha ngaahi tu'unga fakapotopoto ha maumau'i 'o ha lao kasitomu, kuo pau ke ne ma'u 'a e mafai ke hu mo hua ha —
- (a) konga 'o ha taulanga, uafu, mala'e vakapuna pe ha ngaahi 'elia kasitomu kehe;
- (b) saliate misini; pe
- (c) koloa 'e ma'u 'i he feitu'u pe saliate misini ko ia.
- (2) Kuo pau ke ma'u 'e ha 'ofisa Kasitomu 'oku ne ngāue'aki 'a e ngaahi mafai 'i he kupu ni 'a e mafai ke hu ki ha fale, saliate misini, feitu'u pe koniteina vaka 'oku loka'ipea 'oku 'ikai 'oatu 'a e ngaahi kii.

67 Heka

Ka 'i ai ha 'ofisa Kasitomu, polisi pe Kau Tau 'a 'Ene 'Afio kuo vahe'i 'oku ne tui 'i ha ngaahi tu'unga fakapotopoto 'oku 'i ai ha koloa pe ha kakai 'ikai fakamafai 'i ha loto vakapuna pe vaka, 'e ngofua ki he kau 'ofisa ko ia ke nau —

- (a) ta'ofi 'a e;
- (b) heka ki he;
- (c) hua 'i he; pe
- (d) sivi 'a e;

vakapuna pe vaka ko ia 'i he Pule'anga ni.⁴⁸

68 Nofu'anga fe'unga

Ka 'i ai ha 'ofisa Kasitomu, 'ofisa Polisi pe 'ofisa 'o e Kau Tau 'a 'Ene 'Afio kuo vahe'i, 'e heka pea 'oku fiema'u ke nofo 'i ha vakapuna pe vaka, kuo pau ke 'oatu ki ai 'e he 'eikivaka ha nofo'anga mo ha me'atokoni fe'unga.⁴⁹

69 Heka, kumi mo ta'ofi

- (1) 'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu, 'oku 'ikai ha'ane tohi fakamafai ke ne ta'ofi, heka ki ha mo hua 'i ha vakapuna, vaka, saliate misini pe koloa 'i loto, ke fakapapau'i kuo fakahoko ha faipau ki he ngaahi lao Kasitomu.
- (2) Kapau 'i he ola 'o e kupu si'i (1), kuo fakapapau'i kuo maumau'i ha lao Kasitomu, 'e ngofua ki he 'ofisa Kasitomu ko ia ke ne ta'ofi 'a e vakapuna, vaka, saliate misini pe koloa, pea ke ne 'oatu ha fakaha 'o e ta'ofi kuo tu'utu'uni ki he 'eikivaka pe taha 'o'ona fakatatau ki he me'a 'oku hoko.

70 Tau (mooring) 'e he Kasitomu

'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu 'oku ne pule'i ha vaka Kasitomu ke ne 'ave pe tau (mooring) 'a e vaka ko ia 'i ha feitu'u pe 'i he Pule'anga ni 'o fakatatau ki he ngaahi taumu'a 'o e Lao ni.

71 Vakai'i takai mo fe'alu'aki

'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu 'i he ngāue'aki hono ngaahi mafai 'i he Lao ni ke ne vakai'i takai mo fe'alu'aki tau'ataina 'i ha fa'ahinga konga pe 'o e Pule'anga ni.

72 Ta'ofi ha taha

Kapau 'oku 'i ai ha taha 'oku 'ikai ke loto ke tali ha ngaahi fehu'i fekau'aki mo ha koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu 'a ia 'oku mahalo'i fakapotopoto na'e hifo fakafufu, 'e ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu ke ne ta'ofi 'a e taha ko ia ki he taumu'a ke 'ilo'i, pea kapau 'oku fiema'u, ke 'ave 'a e taha ko ia ki he 'apitanga polisi ofi taha.

73 Sivi ha taha

- (1) 'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu, 'ofisa Polisi pe 'ofisa 'o e Kau Tau 'a 'Ene 'Afio 'o Tonga kuo vahe'i ke ne ta'ofi mo sivi ha taha kapau 'oku 'i ai ha makatu'unga fakapotopoto ke tui 'a e 'ofisa kuo fufū 'e he taha ko ia 'i hono sino ha —
 - (a) ngaahi koloa ala tute, 'ikai tute, tapui, fakangatangata pe kuo fa'ao;
 - (b) ngaahi fakamo'oni kau ai ha ngaahi tohi ngaue fekau'aki mo ha koloa pehe; pe
 - (c) to e me'a 'oku pe 'e ala hoko ko ha fakamo'oni ki hono maumau'i 'a e ngaahi lao Kasitomu.⁵⁰
- (2) Ka 'i ai ha 'ofisa Kasitomu, 'ofisa Polisi pe 'ofisa Kau Tau 'a 'Ene 'Afio kuo vahe'i 'oku ne mahalo'i 'i ha ngaahi makatu'unga fakapotopoto ke ne tui kuo fufu 'e ha taha ha koloa 'i loto 'i hono sino 'o maumau ai 'a e ngaahi lao Kasitomu, 'e ngofua ki he 'ofisa ke kole ke sivi kakato 'a e sino pe loto sino 'o e taha ko ia 'e ha 'ofisa faito'o kuo lesisita mo fakamafai'i.⁵¹
- (3) Kuo pau ke sivi ha taha pe 'e ha 'ofisa Kasitomu 'o e fa'ahinga (gender) tatau.

74 Fiema'u fakamatala

- (1) Ka 'i ai ha ngaahi makatu'unga fakapotopoto, 'e ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu ke ne faka'eke'eke ha taha fekau'aki mo ha fa'ahinga me'a pe 'i he fakahoko hono ngaahi fatongia 'i he ngaahi lao Kasitomu, pea 'e ngofua ke kau ai ha fekau ke 'omai ha ngaahi tohi ngaue.

- (2) Kuo pau ki ha taha 'oku kau ki ai 'a e kupu si'i (1) ke ne 'oatu ha fakamatala mo 'oatu ha ngaahi tohi ngaue pehe.

75 Ngaahi Tohi fekau

- (1) Kuo pau ke kole 'e ha 'ofisa Kasitomu mei ha Fakamaau Polisi ha tohi fekau 'i he foomu kuo tu'utu'uni ke hu ki ha ngaahi feitu'u, vaka, vakapuna pe fale tuku'anga koloa mo puke —
- (a) ha koloa 'oku 'i ai ha ngaahi makatu'unga fakapotopoto ke ne mahalo'i 'oku —
- (i) 'ikai tute; pe
- (ii) tapui pe fakangatangata; pe
- (b) ha ngaahi tohi pe ngaahi tohi ngaue fekau'aki mo e koloa ko ia.
- (2) Kuo pau ke ta'e'aonga ha tohi fekau kuo foaki 'i he kupu ni hili 'a e 'aho 'e 14 mei hono foaki.

76 Puke fakalao

'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu ke ne ta'ofi fakalao mo tauhi ha taha 'oku ma'u atu 'oku ne fakahoko ha hia, pe 'oku mahalo'i 'i ha ngaahi makatu'unga fakapotopoto kuo ne fakahoko ha hia 'i he ngaahi lao Kasitomu.

77 Fakafe'atungia'i

'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu, 'ofisa Polisi pe 'ofisa 'o e Kau Tau 'a 'Ene 'Afio 'a Tonga kuo vahe'i ke ne puke 'ikai 'i ai ha tohi puke, ha taha kapau 'oku kau 'a e taha ko ia 'i hono fakafe'atungia'iha taha 'o e kau 'ofisa ko ia 'i he'enu fakahoko honau ngaahi fatongia 'i he ngaahi lao Kastomu.⁵²

78 Fakaha ke 'omai

- (1) 'E ngofua ki he Minisita, 'i ha fakaha tohi, ke ne fekau ki ha taha, 'i he taimi 'oku ha 'i he fakaha ke ne —
- (a) 'omai ke sivi 'e ha 'ofisa Kasitomu kuo tuhu'i pau, ha ngaahi tohi ngaue pe ngaahi lekooti 'oku tui 'a e Minisita 'oku fiema'u ke tokoni ki ha —
- (i) fakatotolo 'i he ngaahi lao Kasitomu;
- (ii) 'atita 'i he Lao ni; pe
- (iii) tanaki mai 'o ha mo'ua 'oku totonu ke totongi pea 'oku ala totongi ki he Kalauni 'i he ngaahi lao Kasitomu; mo

- (b) faka'ataa 'a e 'ofisa Kasitomu ke to'o ha ngaahi konga tohi mei he, pe hiki ha ngaahi tatau 'o e, ngaahi tohi ngaue pe ngaahi lekooti 'oku lau ki ai 'i he palakalafi (a).⁵³
- (2) 'I he kupu ni, ko e "taha" 'oku kau ai ha 'ofisa 'oku ngaue 'i ha, pe fekau'aki mo ha, potungau fakapule'anga, kautaha, pe ma'u mafai fakalotofonua, pe ngaue 'i ha pe fekau'aki mo ha pangike.

79 Tatau 'o e ngaahi tohi

Kapau 'oku tui ha 'ofisa Kasitomu 'oku felave'i fekau'aki ha tohi ngaue ki hono fakahoko lelei 'o e ngaahi lao Kasitomu, kuo pau ke 'ave mo tauhi ha tatau pe ha konga 'o e tohi ngaue ko ia 'e he Kasitomu.

80 'Atita hili 'a e faka'atā

- (1) 'E ngofua ki ha 'ofisa Kasitomu ke ne hu 'i he taimi kotoa pe 'oku fakapotopoto, 'i he loto ki ai 'a e taha 'oku nofo ai, ki ha ngaahi fale pe feitu'u 'oku tauhi ai ha ngaahi lekooti, pea 'atita'ipe sivi 'a e ngaahi lekooti ko ia ke fakapapau'i 'oku faipau kakato 'a e taha ko ia ki he ngaahi lao Kasitomu.
- (2) Neongo 'a e kupu si'i (1), kuo pau 'e 'ikai ke hu ha 'ofisa Kasitomu ki ha fale kae'oua ke loto ki ai 'a e taha 'oku nofo ai pe taha 'oku ne 'o'ona ia pe fakatatau ki ha tohi fekau kuo foaki 'i he Lao ni.
- (3) Kuo pau ke tomu'a 'oatu 'e he 'ofisa Kasitomu ha fakaha ki ha taha nofo 'i ha fale kimu'a pea ne hu ki he fale ko ia ke fakahoko ha 'atita kasitomu.
- (4) Kuo pau ke 'oatu 'e he 'ofisa Kasitomu 'oku hu ki ha fale pe fakahoko hono ngaahi mafai fakangaue 'i he kupu ni ha kaati faka'ilonga'i (identity card) ki he taha nofo 'i he fale.

81 Liliu lea 'a e ngaahi lekooti

'E ngofua ki he Minisita, kapau 'oku 'ikai ke 'i he lea faka-Pilitania pe lea faka-Tonga ha tohi ngaue 'oku fiema'u 'e he Lao ni, ke fakahoko ha liliu lea 'o e tohi ngaue ko ia 'e ha taha liliu lea 'e fakangofua 'e he Minisita, pea ke totongi 'a e ngaahi fakamole 'e he taha 'o'ona pe 'oku ne tauhi 'a e tohi ngaue ko ia.⁵⁴

KONGA 12 - NGAahi TAUTEA KASITOMU MO E NGAahi HIA

VAHE 1 - NGAahi TAUTEA FAKANGAUE

82 Fakamatala pe fakaha loi pe takihala

- (1) Ka 'i ai ha taha te ne —
- fakahoko ha fakamatala pe fakaha ki ha 'ofisa Kasitomu 'oku loi pe takihala 'i ha me'a mahu'inga; pe
 - 'ikai fakakau 'i ha fakamatala pe fakaha ki ha 'ofisa Kasitomu ha fakamatala pe me'a 'a ia kapau 'e 'ikai ke fakakau 'e hoko 'a e fakamatala ke takihala 'i ha me'a mahu'inga,
- kuo pau 'e ala mo'ua ki ha tautea fakangaue 'a ia ko e liunga tolu 'o e mahu'inga 'o e koloa 'a ia 'oku felave'i mo e fakamatala pe fakaha loi pe takihala pe ko e \$1,000 ko fe pe 'a e mahu'inga lahiange; pea
- (2) Ki he ngaahi taumu'a 'o e kupu ni, ko e "takihala 'i ha me'a mahu'inga" 'oku 'uhinga ia ko e fakamatala pe fakaha 'oku 'i ai 'a e fehalaaki pe 'ikai fakakau ki ai 'i he'ene felave'i mo e ngaahi me'a ni —
- ko e 'ilo'i 'a e taha muli 'omi mei ai 'a e koloa;
 - ko e 'ilo'i 'a e taha hu mai;
 - ko e 'ilo'i 'a e taha 'oku ne fakahoko 'a e hu mai pe fakahoko 'a e fakaha;
 - ko e 'ilo'i 'a e vaka hu mai/hu atu pe ko e fika 'o e folau;
 - ko e Tohi Fakamo'oni Koloa Fakaheka 'i he Vaka, Tohi Fakamo'oni Koloa kuo Fakaheka 'i he Vakapuna, pe ngaahi fakaikiiki 'ilo'i 'o e fa'o'anga koloa;
 - ko e fika mo e 'aho 'inivoisi 'a e taha 'omi mei ai 'a e koloa, ngaahi fakaikiiki inivoisi mo e mahu'inga 'o e 'inivoisi;
 - ko ha fika pe fika(code) ngofua;
 - ko e koloa tute 'a ia 'oku kau ki ai 'a e ngaahi koloa;
 - ko e fakamatala 'o e ngaahi koloa;
 - ko e lahi mo e mahu'inga 'o e ngaahi koloa;
 - ko e fonua 'o e pa'anga 'a ia 'oku fakatau 'aki 'a e ngaahi koloa;
 - ko e fonua na'e 'omi mei ai 'a e ngaahi koloa;
 - ko e mahu'inga 'o e tute kuo fakaha 'i he pa'anga 'a ia 'oku fakatau 'aki 'a e koloa;
 - ko e mahu'inga 'o e tute kuo fakaha 'i he pa'anga Tonga mo e mahu'inga 'o e liliu pa'anga 'oku ngaue'aki ke liliu 'a e pa'anga muli ki he pa'anga Tonga;

- (o) ko e fonua 'a ia kuo hu atu ki ai 'a e ngaahi koloa;
 - (p) ko e fakakatoa 'o e fakamole ki he mahu'inga 'o e malu'i mo e feleti (CIF);
 - (q) ko e tohi ngaue 'oku ha ai 'a e founga hono fika'i 'o e mahu'inga 'o e CIF pe tute;
 - (r) ko e ngaahi fakaikiiki 'o e ngaahi makatu'unga 'o e fefakatau'aki;
 - (s) ko e ngaahi fakaikiiki 'o e ngaahi komisoni mo e ngaahi holoki totongi (kau ki ai mo ha ngaahi holoki totongi makehe);
 - (t) ko e ngaahi fakaikiiki 'o ha ngaahi totongi kuo fakahoko ka kuo te'eki 'inivoisi, ngaahi totongi tanaki atu ke fakahoko kuo te'eki 'inivoisi, ha ngaahi totongi tanaki atu ke fakahoko pe fakahoko 'o e 'omi 'o e pa'anga mei he fakahoko ngaue; pe
 - (u) ko e ngaahi fakaikiiki 'o e ngaahi tute, ngaahi tukupau, ngaahi totongi mo e ngaahi totongi 'oku ala totongi.
- (3) Neongo ha tu'utu'uni 'i he Lao ni, ka fakamo'oni'i ki he fiemalie 'a e 'Ofisa Pule Ngaue ko e taha hu mai pe taha hu atu kuo ne tuku mai 'a e fakamatala totonu ki he fakafongga kasitomu ka 'oku loi pe takihala 'a e fakaha ko ia 'i ha me'a mahu'inga, kuo pau ko e tautea ke ala totongi 'e he taha fakafongga kasitomu.⁵⁵

83 'Ikai ke fakahu

Ko ha taha 'oku 'ikai ke ne fakahu ha tohi fakaha pe ha tohi ngaue 'oku fiema'u 'e he Kasitomu 'i he ngaahi lao Kasitomu kuo pau 'e ala mo'ua ki ha tautea fakangaue ko e \$100 pea tanaki atu 'a e \$10 ki he 'aho kotoa pe 'oku 'ikai ke totongi ai 'a e tautea ko ia.

84 Ngaahi sieke 'ikai totongi

Ko ha taha te ne 'oatu ki ha 'ofisa Kasitomu ha sieke ko e totongi tute Kasitomu pe tukupau 'ekisia 'a ia 'oku 'ikai ke ma'u mei ai ha pa'anga mei he pangike tukukehe kapau ko e 'ikai ma'u mei ai ha pa'anga ko e fehalaaki 'a e pangike, kuo pau 'e ala mo'ua ki ha tautea fakangaue ko e 100% 'o e mahu'inga 'oku hā 'i he sieke pe \$1,000 ko fe pe 'oku si'isi'i ange pea tanaki atu 'a e \$10 ki he 'aho kotoa pe 'oku 'ikai ke totongi ai 'a e tautea ko ia.⁵⁶

85 'Ikai ke fakamatala fekau'aki

- (1) Ka 'i ai ha taha 'o'ona 'oku 'ikai ke ne fakamatala fekau'aki mo ha koloa 'oku pule'i 'e he kasitomu kuo pau, 'o tanaki atu ki ha'ane ala totongi 'a e tute Kasitomu, tukupau 'ekisia, puke mo e fa'ao 'o e koloa, ke ne ala mo'ua ki ha tautea fakangaue ko e \$1,000 pea tanaki atu 'a e \$10 ki he 'aho kotoa pe 'oku 'ikai ke totongi ai 'a e tautea ko ia.⁵⁷

(2) Kuo pau 'e 'ikai ngāue'aki 'a e kupu ni ki he kau 'ofisa Kasitomu.

86 'Ikai ke fakahoko e ngaue

Ka 'i ai ha taha 'oku 'ikai ke ne fakahoko ha ngaue ki ha koloa 'o fakatatau ki ha fakaha kasitomu pe ha fakamafai Kasitomu kuo pau, 'o tanaki atu ki he'ene fakahoko ha hia mo ala totongi 'a e tute Kasitomu, tukupau 'ekisia, puke mo e fa'ao 'o e koloa, ke ne ala mo'ua ki ha tautea fakangaue ko e \$100 pea tanaki atu 'a e \$10 ki he 'aho kotoa pe 'oku 'ikai ke totongi ai 'a e tautea ko ia.

87 Hu ki ha 'elia Kasitomu

Ka 'i ai ha taha 'oku hu 'ikai 'i ai ha 'uhinga fakapotopoto ki ha feitu'u 'oku 'i ai ha koloa 'oku pule'i 'e he kasitomu kuo pau 'e ala mo'ua ia ki ha tautea fakangaue ko e \$500.

88 Me'a kehekehe

- (1) Ko e tautea kotoa pe kuo pau ke fika'i kehekehe'i 'o fakatatau mo e kupu takitaha 'i he Vahe ni.
- (2) Kuo pau ke 'oatu 'e he Minisita ha fanongonongo 'o e tautea 'i he foomu kuo tu'utu'uni ki he taha 'oku tautea'i.⁵⁸
- (3) Ko ha taha 'oku mo'ua ki ha tautea fakangaue 'i he Lao ni, kuo pau 'e 'ikai ala mo'ua ia ki he hia felave'i mo e ngaue tatau.
- (4) 'E ngofua ki he Minisita, 'i ha kole pe 'i ha'ane fokotu'u pe, ke fakafoki, kotoa pe ha konga 'o ha mo'ua 'e ala totongi 'e ha taha.⁵⁹

VAHE 2 - NGAHI HIA

89 Tali 'o e koloa pule'i 'e he Kasitomu

Ko ha 'eikivaka, 'i he 'ilopau, 'oku ne tali ke fakahaka 'a e koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu pe mavahe mei ha taulanga pe feitu'u 'o maumau ai 'a e Lao ni, 'oku ne fakahoko 'a e hia pea kuo pau ke ne ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha mo'ua pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e tolu pe fakatou'osi.

90 Fakahaofi pe faka'auha 'o e koloa

Ka 'i ai ha taha 'oku ne fakahoko 'i he 'ilo pau hano —

- (a) fakahaofi ha koloa —
 - (i) ke kalofi hono puke; pe

- (ii) hili hono puke; pe
- (b) maumau'i pe faka'auha ha koloa pe ha ngaahi tohi ngaue fekau'aki mo e puke,

'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ki ha ngaue popula 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

91 Fakafe'atungia'i'o e 'ofisa Kasitomu

Ka 'i ai ha taha loto kaka te ne fakafaingata'a'ia'iha 'ofisa Kasitomu 'i he'ene ngāue'aki hono ngaahi mafai 'i he Lao ni 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10 pe fakatou'osi.

92 Hifo koloa fakafufu

- (1) Ka 'i ai ha taha, 'i he 'ilo pau, 'oku ne —
 - (a) hifo koloa fakafufu;
 - (b) fetuku ta'efakalao ha koloa kuo hifo fakafufu; pe
 - (c) ma'u 'iate ia ha koloa kuo hifo fakafufu,

'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he liunga tolu 'o e mahu'inga 'o e koloa pe \$100,000 pe ko fe pe 'oku lahi ange, pe pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

- (2) Ka 'i ai ha taha 'oku ne tu'uaki fakatau atu ha koloa kuo hifo fakafufu pe hu mai ta'efakalao 'i he 'ilo pau 'o tatau ai pe na'e ala totongi ha tute kasitomu pe tukuhau 'ekisia ki he koloa ko ia 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he liunga tolu 'o e mahu'inga 'o e koloa pe \$100,000 pe ko fe pe 'oku lahi ange, pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

93A Fakamatala loi pe takihala

Ka 'i ai ha taha te ne fai ha fakamatala loi pe takihala 'i he 'ilo pau ki ha 'ofisa Kasitomu pe 'ikai fakakau 'i he fakamatala ha me'a mahu'inga, 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

93B Fakamatala loi fekau'aki mo e fonua na'e fakaheka⁶⁰

Ka 'i ai ha taha 'oku ne fakahoko ha fakamatala 'oku loi pe takihala 'i he 'ilo'ilo pau fekau'aki mo e fonua na'e fakaheka ai ha ngaahi koloa hu mai kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he mo'ua pa'anga 'oku 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe nofo popula ki ha vaha'a taimi 'oku 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10 pe fakatou'osi.

94 Koloa loi

- (1) Ka 'i ai ha taha 'oku ne hu mai 'i he 'ilo pau ha koloa loi, ngaahi tohi, sila pe faka'ilonga pe ma'u 'iate ia ha koloa pehe, 'i he taumu'a ke ta'ofi pe kalofi ha lao 'o e Pule'anga ni 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.
- (2) Ka 'i ai ha taha 'oku ne tu'uaki ke fakatau atu 'i he 'ilo pau ha koloa loi kuo hu mai, ngaahi tohi, ngaahi sila pe ngaahi faka'ilonga 'o tatau pe na'e ala totongi ha tute ki he ngaahi koloa ko iaa 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.
- (3) Ka 'i ai ha taha 'oku ne ma'u mai 'i he 'ilo pau ha koloa loi kuo hu mai, 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$50,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e fa, pe fakatou'osi.

95 Koloa hu mai pe hu atu 'oku tapui pe fakangatangata

- (1) Ka 'i ai ha taha 'oku ne hu mai pe hu atu pe kouna ke hu mai pe hu atu ha koloa tapui pe 'oku ne hu mai pe hu atu ta'efakalao ha koloa fakangatangata 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.
- (2) Ka 'i ai ha taha 'oku ne tu'uaki ke fakatau atu 'i he 'ilo pau ha koloa tapui pe ha koloa fakangatangata kuo hu mai ta'efakalao 'i he ngaahi koloa ko ia 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.
- (3) Ka 'i ai ha taha te ne ma'u mai ha koloa 'oku ne 'ilo pe tui ko e koloa tapui pe koloa fakangatangata ia kuo hu mai ta'efakalao 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'e 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

96 Fakafofonga Kasitomu

- (1) Ka 'i ai ha taha 'oku ne fakaha ke pehe ko ha fakafofonga Kasitomu ia ka 'oku 'ikai ma'u ha'ane laiseni fakafofonga Kasitomu 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.
- (2) Ka 'i ai ha fakafofonga Kasitomu 'oku 'ikai ke ne totongi 'i he vave taha 'a e tute kasitomu ki he Minisita ka 'oku 'i ai ha fatongia fakalao ke ne fai pehe 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.⁶¹
- (3) Ka 'i ai ha fakafofonga Kasitomu 'oku ne tokoni'i (aid), kaungafai, fale'i pe tokoni'i (assist) 'i ha founa pe ha taha hu mai pe hu atu ke ne fakahoko ha hia 'i he Lao ni 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

97 'Ikai ke fakaha

Ka 'i ai ha taha 'oku 'ikai ke ne fakahoko ha fakaha 'oku fiema'u 'i he ngaahi lao Kasitomu 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

98 Fakapuli

Ka 'i ai ha taha 'oku ne fakapuli ko ha 'ofisa Kasitomu ia 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

99 'Ikai ke fakamatala fekau'aki

Ka 'i ai ha taha 'oku 'ikai ke ne 'oatu ha fakamatala fekau'aki, ka ko hono fatongia ke fakahoko ia, fekau'aki mo e koloa 'oku pule'i pe 'oku 'ikai ke ne ma'u mai pe tauhi 'a e ngaahi tohi ngaue 'o fakatatau ki he Lao ni, 'e he kasitomu 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.⁶²

100 'Ikai fakahoko ngaue

Ka 'i ai ha taha 'oku 'ikai ke ne fakahoko ha ngaue ki he koloa 'o fakatatau ki ha fakaha kasitomu, foomu kasitomu kuo fakangofua pe ha fakamafai 'oku ne fakahoko

ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

101 'Ave 'ikai fakamafai

- (1) Ka 'i ai ha taha 'oku ne kau 'i he 'ave ta'efakamafai, liliu pe kaunoa 'i he koloa 'oku pule'i 'e he kasitomu 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.
- (2) Ko ha taha kuo halaia 'i he kupu si'i (1) kuo pau ke ne ala totongi 'a e ngaahi fakamole 'a e Pule'anga 'i hono fakatonutonu 'a e ngaahi nunu'a 'o e ngaue ko ia.

102 Hu ki he 'elia pule'i 'e he Kasitomu

Ka 'i ai ha taha ta'efakamafai 'e hu ki ha feitu'u 'oku 'i ai ha koloa 'oku pule'i 'e he kasitomu 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

103 Heka pe hifo 'ikai fakamafai

- (1) Ka 'i ai ha taha ta'efakamafai 'e mavahe pe heka ki ha vakapuna pe vaka 'oku tu'uta 'i he Pule'anga ni 'i ha folau fakavaha'apule'anga 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.
- (2) Ka 'i ai ha 'eikivaka 'oku ne fakangofua 'i he 'ilo pau ha taha ta'efakamafai ke mavahe pe heka ki ha vakapuna pe vaka 'oku tu'uta 'i he Pule'anga ni 'i ha folau fakavaha'apule'anga 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

104 Fakaheka pe fakahifo 'ikai fakamafai

Ko e 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka te ne fakangofua ha fakauta pe fakahifo ta'efakamafai 'o ha koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu ki he pe mei ha vakapuna pe vaka, 'o maumau ai 'a e Lao ni, 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

105 'Ave 'ikai fakamafai 'a e vakapuna pe vaka

Ko e 'eikivaka 'o ha vakapuna pe vaka te ne 'ave ki ha vakapuna pe vaka 'oku 'i loto vaka ha koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu, ta'efakamafai mei ha 'ofisa Kasitomu, 'o maumau ai 'a e Lao ni 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

106 Faihala

Ka 'i ai ha 'ofisa Kasitomu 'oku ne kole pe tali fakahangatonu pe ta'efakahangatonu ta'efakalao ha pa'anga, koloa, pe ngaahi sevesi —

- (a) kae fakafetongi 'aki hano fakahoko 'e he 'ofisa ha sevesi kasitomu;
- (b) kae fakafetongi 'aki ha 'ikai fakahoko 'e he 'ofisa hono ngaahi fatongia fakangaue; pe
- (c) fekau'aki mo e ngaahi fatongia fakangaue 'a e 'ofisa,

'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.

KONGA 13 - PUKE MO E FA'AO**107 Fa'ao 'a e vakapuna mo e ngaahi vaka**

Kuo pau ke ma'u 'e he 'Ofisa Pule Ngaue'a e mafai ke tu'utu'uni kuo pau 'e ala fa'ao 'a e ngaahi vaka mo e vakapuna ko 'eni —

- (a) vakapuna pe vaka 'oku ngāue'aki ki he hifo koloa fakafufu;
- (b) vakapuna pe vaka kuo 'ikai fakangofua 'e he 'eikivaka ke heka 'a e Kasitomu ki he vakapuna pe vaka ko ia;
- (c) vakapuna pe vaka 'oku laku ki tahi pe faka'auha ai ha koloa ke kalofi hono ta'ofi pe ala puke 'e he Kasitomu;
- (d) vakapuna pe vaka 'oku 'ilo kuo 'ai ki ai ha me'angaue 'i he taumu'a ke hifo koloa fakafufu;
- (e) vakapuna pe vaka 'oku fiemalie 'a e 'Ofisa Pule Ngaue 'oku 'ikai lava 'e he 'eikivaka 'o fakamatala fekau'aki mo e koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu 'a ia kuo hu mai 'i he vakapuna pe vaka ko ia; pe
- (f) vakapuna pe vaka li'aki. ⁶³

108 Koloa kuo fa'ao

Kuo pau ke ma'u 'e he 'Ofisa Pule Ngaue 'a e mafai ke tu'utu'uni kuo pau 'e ala fa'ao 'a e koloa ko 'eni —

- (a) koloa 'oku mahalo'i 'e he 'ofisa Kasitomu 'oku hifo fakafufu;
- (b) koloa (bulk) kapau 'oku maumau'i ta'efakamafai 'a e koloa;
- (c) koloa pule'i 'e he Kasitomu kuo 'ave, liliu, pe kaunoa 'i ai, ta'efakamafai;
- (d) koloa 'oku fiema'u 'e he Lao ni ke fakahoko ha ngaue ki ai 'i ha founga pau ka 'oku 'ikai fai pau 'a e ngaue ko ia ki he fakamafai;
- (e) koloa 'oku ngāue'aki ki he hifo koloa fakafufu;
- (f) koloa loi;
- (g) koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu 'oku 'ikai kau he tohi fakahifo koloa pe 'ikai ha fakamatala fekau'aki mo ia ke fiemalie ki ai 'a e Kasitomu;
- (h) ngaahi kofukofu 'oku fakafufu ai ha koloa 'oku 'ikai fakaha pe fa'o 'i ha founga ke kakaa'i'a e Kasitomu;
- (i) koloa ala tute 'oku ma'u 'i ha pe 'i he uta 'a ha pasese 'a ia kuo 'ikai ke fakaha 'o fakatatau ki he Lao ni;
- (j) koloa 'a e vaka 'oku 'ikai faipau ki he Lao ni;
- (k) koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu 'oku 'ikai ha fakamatala fekau'aki mo ia 'o fakatatau ki he Lao ni;
- (l) koloa 'oku fakaha 'e he 'Ofisa Pule Ngaue ki he Mo'ui 'oku 'ikai fe'unga ke ma'u 'e he tangata;
- (m) koloa te'eki tute 'oku ma'u 'i ha fa'ahinga feitu'u ;pe
- (n) ngaahi koloa 'oku ne mamau'i ha Lao kehe. ⁶⁴

109 Ngofua ke puke 'e he Kasitomu, Polisi pe kau 'ofisa 'o e Kau Tau 'e 'Ene 'Afio

Ka 'i ai ha koloa 'oku ala fa'ao 'i he kupu 107 pe 108 'e ngofua ke puke ia 'e ha —

- (a) 'ofisa Kasitomu; pe
- (b) 'ofisa Polisi pe Kau Tau 'a 'Ene 'Afio 'a ia kuo pau 'i he vave taha 'e ala lava, ke ne 'oatu 'a e fakaikiiki 'o e puke ki he Minisita. ⁶⁵

110 Fanongonongo 'oe puke

- (1) Kuo pau ki he Minisita, 'i loto 'i he 'aho 'e 14 mei ha puke, ke ne 'oatu ha fanongonongo kuo tu'utu'uni 'o e puke ki he taha 'o'ona 'a e koloa kuo puke pe, kapau 'oku 'ikai 'ilo'i 'a e taha 'o'ona, ki he taha na'e puke mei ai 'a e koloa. ⁶⁶
- (2) Kapau na'e puke ha koloa pea 'ikai 'ilo'i 'a e taha 'o'ona, kuo pau ke fakanongonongo fakapule'anga 'a e puke 'i loto 'i he 'aho 'e 14 hili 'a e puke.

111 Malu'i 'o e koloa

Kuo pau ke malu'i 'a e koloa kuo puke pea ke 'ave 'i he vave taha 'e he 'ofisa Kasitomu ki he fale tuku'anga koloa 'a e Kalauni.

112 Tuku atu 'o e koloa kuo puke

- (1) 'E ngofua ki he taha 'o'ona ha koloa kuo puke 'i loto 'i he mahina 'e taha mei he 'aho 'o e fanongonongo 'o e puke ke ne kole ki he Kasitomu 'i he foomu kuo tu'utu'uni ke fakafoki 'a e koloa ko ia.
- (2) 'E ngofua ke tali 'e he Minisita ke fakafoki 'a e koloa kuo puke kapau kuo 'oatu 'e he taha 'o'ona —
 - (a) 'a e foomu kuo tu'utu'uni;
 - (b) ha ngaahi makatu'unga fakapotopoto ki he fakafoki 'o e koloa; mo
 - (c) ha totongi tute te'eki totongi, ngaahi totongi (charges), ngaahi totongi (fees) pe ha tautea kuo hilifaki 'i he Konga 12, Vahe 1 'o e Lao ni,

ka 'e ngofua ke ne ta'etali ke fakafoki 'a e koloa kuo puke pea ko e koloa ko ia kuo pau ke lau kuo fa'ao ma'ae Kalauni.⁶⁷
- (3) Kuo pau ke fakatau atu 'e he Minisita pe tuku atu 'a e koloa 'ikai 'i ai ha toe fanongonongo kapau kuo 'ikai tali ha kole tukukehe kapau kuo kamata 'e he taha 'o'ona ha fakatonutonu fakalao ke fakafoki 'a e koloa kuo puke 'i loto 'i he mahina 'e ua hili 'a e 'aho 'o e fakanongonongo 'o e 'ikai tali.⁶⁸
- (4) 'E ngofua ke tuku atu 'e he Minisita 'a e koloa kuo puke kapau 'oku 'ikai fai ha kole ke fakafoki 'a e koloa kuo puke.⁶⁹

113 Totonu

Kapau 'oku fa'ao ha koloa, 'oku hiki kakato 'a e totonu 'i he koloa ko ia ki he Kalauni

KONGA 14 - NGAARI FAKATONUTONU FAKALAO**114 Totongi 'o e totongi 'ikai kakato**

Ka 'i ai ha tute Kasitomu pe tuku'au 'ekisia kuo 'ikai kakato hono hilifaki pe hala hono totongi fakafoki, ko e taha na'e totonu ke ne totongi 'a e totongi kuo 'ikai kakato, pe kuo ne ma'u 'a e totongi fakafoki hala, kuo pau ke ne totongi 'a e totongi 'oku 'ikai kakato pe toe fakafoki 'a e totongi na'e hala hono totongi fakafoki 'i ha fekau 'e he Minisita.⁷⁰

115 Totongi 'oku fakakikihi'i

- (1) Ka fakakikihi'i 'a e totongi tute Kasitomu pe tukuhau 'ekisia ala totongi, kuo pau ke totongi 'e ha taha 'a e totongi 'oku fakakikihi'i.
- (2) Ka totongi ha totongi 'oku fakakikihi'i 'i he kupu ni, 'e ngofua ki he taha 'oku ne totongi ke ne —
 - (a) tohi kole 'i he tohi fakataha 'a e ngaahi makatu'unga 'e ngofua ke toe fakakaukau'i ai 'e he Minisita 'a e lahi 'o e tute pe tukuhau 'ekisia 'oku ala totongi pea 'i he me'a ko ia kuo pau 'e tohi tali 'a e Minisita ki he kole ko ia 'i loto 'i he 'aho 'e 28 mei he kole; mo
 - (b) fakahu ki he Fakatonutonu'anga Tukuhau ha tangi fekau'aki mo e tu'utu'uni 'a e Minisita 'i he palakalafi (a) 'i loto 'i he 'aho 'e 30.⁷¹

116 Fakangatangata

'E ngofua ke kamata ha ngaahi fakatonutonu fakalao fekau'aki mo ha hia 'i ha lao Kasitomu 'i loto 'i he ta'u pe 'e fitu hili 'a e 'aho 'o e hia.

117 Ngaahi faka'ilo 'i he hifo koloa fakafufu

Kuo pau ke fua 'e he faka'iloa 'a e fatongia 'o e fakamo'oni 'i ha faka'ilo 'i ha hifo koloa fakafufu pe koloa loi.⁷²

118 Ngaahi hia 'a e ngaahi Kautaha

- (1) Ka fakahoko 'e ha kautaha ha hia 'i ha lao Kasitomu, ko e taha kotoa pe, 'i he taimi fakahoko 'o e hia na'e —
 - (a) talekita, 'ofisa pule, pule lahi, sekelitali, pe 'ofisa kehe pehe 'i he kautaha; pe
 - (b) le'ole'o pe pehe na'e le'ole'o 'i he lakanga ko ia, kuo pau ke lau na'a ne fakahoko 'a e hia.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ngāue'aki 'a e kupu si'i (1) ki ha taha kapau —
 - (a) na'e fakahoko 'a e hia 'ikai loto pe 'ikai 'ilo ki ai 'a e taha ko ia; pe
 - (b) 'o fakatatau ki he natula 'o e ngaahi fatongia 'o e taha ko ia mo e ngaahi me'a kotoa na'e hoko na'e fakahoko 'e he taha ko ia 'a e ngaue fakapotopoto ke ta'ofi hono fakahoko 'o e hia.

119 Vaha'a taimi tauhi

- (1) Kuo pau ke tauhi 'e ha taha 'oku kau fakahangatonu pe ta'efakahangatonu ki he hu mai pe hu atu 'o e koloa 'a e tohi fakakomesiale kotoa pe fekau'aki mo ia 'i ha ta'u 'e fitu mei he 'aho 'o fakahu mai.

- (2) Kuo pau ke 'oatu 'a e ngaahi tohi 'oku tauhi 'i he kupu ni 'i ha fiema'u 'e ha 'ofisa Kasitomu.

KONGA 15 - KAU FAKAFOFONGA KASITOMU

120 Tohi kole

- (1) 'E ngofua ki he Minisita —
- (a) 'i ha kole 'i he foomu kuo tu'utu'uni, ke ne laiseni ha taha ke hoko ko ha fakafofonga Kasitomu mo fakafofonga'i'a e taha 'o'ona 'a e koloa ki he ngaahi taumu'a 'o e ngaahi lao Kasitomu; pea
- (b) ke ne tamate'i ha laiseni 'a ha fakafofonga Kasitomu 'i ha fa'ahinga taimi pe 'i he 'ikai faipau ki he ngaahi tu'unga 'o e laiseni.⁷³
- (2) Kuo pau ki he fakafofonga Kasitomu ke ne —
- (a) 'oatu ha malu'i 'i he Konga 9 'o hange ko ia 'e tu'utu'uni 'e he Minisita; mo
- (b) totongi ha totongi fakata'u kuo tu'utu'uni ki ha laiseni fakafofonga Kasitomu.⁷⁴

121 Fakamafai

Kuo pau ke 'oatu 'e he taha hu mai pe hu atu ha tohi fakamafai ki he Kasitomu kimu'a pea ngofua ke fakafofonga'i'e ha fakafofonga Kasitomu 'a e taha ko ia.

122 Lau 'oku pehe

- (1) Ka fakahoko 'e ha fakafofonga Kasitomu ha fakaha 'oku fiema'u 'i he Lao ni ki he Kasitomu kuo pau ke lau ko e fakaha ia na'e fakahoko 'e he taha 'o'ona.
- (2) Neongo 'a e kupusi'i (1), kapau kuo fakahoko ha fakamatala loi pe takihala ki he Kasitomu pea kuo fakamo'oni'i ki he Minisita na'e 'ikai ko e fo'ui, 'o e taha 'o'ona ka ko e fakafofonga kasitomu, kuo pau ke lau ko e fakaha ko ia na'e fakahoko ia 'e he fakafofonga kasitomu.⁷⁵

123 Ngaahi kautaha

Kuo pau 'e 'ikai fiema'u ke ma'u 'e ha taha ha laiseni fakafofonga Kasitomu kapau ko ia —

- (a) ko ha taha ngaue 'a ha kautaha, kautaha (firm) pe pisinisi ko ha fakafofonga Kasitomu kuo laiseni 'i he Lao ni; pea

- (b) 'oku fakamafai 'e he kautaha, kautaha (firm) pe pisinisi ke ne fakahoko ha pisinisi fakakasitomu mo e Kasitomu fekau'aki mo e koloa 'a e taha 'oku ngaue ki ai pe koloa 'a'ana.

KONGA 16 - PULE'I FAKANGAUE

124 Fokotu'u 'o e ngaahi taulanga mo e ngaahi mala'e vakapuna

- (1) 'E ngofua ki he Minisita 'i ha fanongonongo 'e pulusi 'i he Kasete ke ne —
- (a) fokotu'u, fakahingoa, mo fakapapau'i 'a e ngaahi fakangatangata 'o e ngaahi taulanga, ngaahi mala'evakapuna, ngaahi uafu, ngaahi uafu fakangofua, ngaahi feitu'u fakaheka pe ngaahi 'elia Kasitomu ki he ngaahi taumu'a 'o e ngaahi lao Kasitomu; pe
- (b) tamate'i pe liliu ha fokotu'u pehe pe ha fokotu'u kuo fakahoko kimu'a pea kamata ngāue'aki 'a e Lao ni.⁷⁶
- (2) 'E ngofua ke fakangofua pe tamate'i 'e he Minisita 'i he tohi ha ngaahi feitu'u kuo fakapapau'i —
- (a) 'i ha me'a fakatu'upake, ki hono fakaheka pe fakahifo 'o e koloa mo e fakaheka pe fakahifo 'o e kau pasese; pe
- (b) ki he tauhi, sivi, pe malu'i 'o e koloa 'oku pule'i 'e he Kasitomu.⁷⁷

125 Malu (confidentiality)

- (1) Kuo pau 'e 'ikai fakahoko pe fakangofua ke fakahoko 'e ha 'ofisa Kasitomu, ha fa'ahinga fakamatala 'oku ma'u 'i he ngaahi lao Kasitomu, ki ha taha 'oku 'ikai ha'ane totonu fakalao ki he fakamatala ko ia.
- (2) Ka 'i ai ha taha te ne maumau'i 'a e kupu ni 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$100,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 10, pe fakatou'osi.
- (3) Kuo pau ke 'ikai ta'ofi 'e ha me'a 'i he kupu ni 'a hono tuku atu 'o ha tohi ngaue pe fakamatala ki —
- (a) he Fakatonutonu'anga Tukupau pe Fakamaau'anga Lahi felave'i mo ha ngaahi founga ngaue 'i he Lao ni;
- (b) ha taha 'i he ngaue 'a e Pule'anga 'a ia 'oku fiema'u 'a e tuku atu ko ia ke fakahoko 'aki 'a e ngaahi fatongia fakapule'anga 'a e taha ko ia;
- (c) he 'Atita Seniale pe ha taha kuo fakamafai 'e he 'Atita Seniale kapau ko e tuku atu ko ia 'oku fiema'u ki hono fakahoko 'o e ngaahi fatongia faka-'ofisiale;

- (d) he Kovana 'o e Pangike Pule 'o Tonga pe ha taha kuo fakamafai 'e he Kovana kapau ko e tuku atu ko ia 'oku fiema'u ki hono fakahoko 'o e ngaahi fatongia faka-'ofisiale;
- (e) he kau fakafofonga kasitomu fakavaha'apule'anga 'a ia 'oku 'i ai 'a 'enau aleapau mo e Kasitomu ki he tu'unga 'oku fakangofua 'e he aleapau ko ia.⁷⁸

126 Tangi

'E ngofua ke tangi ha taha ki he Fakatonutonu'anga Tukahau 'i loto 'i he 'aho 'e 30 mei he ma'u ha tu'utu'uni 'a e Minisita 'i he ngaahi lao Kasitomu.⁷⁹

127 Ngaahi mafai 'o e Polisi mo e Kau Tau 'a 'Ene 'Afio

- (1) 'E ngofua ke kumi 'e he kau 'ofisa Kasitomu ha tokoni mei he kau 'ofisa 'o e Polisi pe Kau Tau 'a 'Ene 'Afio 'i he fakahoko honau ngaahi fatongia.⁸⁰
- (2) Ka fakahoko ha tokoni 'i he kupu si'i (1), kuo pau ke fakamafai'i 'e he Minisita 'a e kau 'ofisa ko ia ke nau ma'u 'a e ngaahi mafai, mafai (powers) mo e mafai (authority) tatau mo e kau 'ofisa Kasitomu.⁸¹

128 Ala totongi ki he Kalauni

Kuo pau ke totongi 'a e ngaahi pa'anga kotoa pe kuo tanaki 'e he Kasitomu ki he sino'i pa'anga 'a e Pule'anga.

128A Totongi Fakakongokonga⁸²

- (1) 'E ngofua ki ha taha hu mai ke kole 'i he tohi ki he Minisita ke totongi fakakongokonga ha tute kasitomu, tukuhau 'ekisia pe mo'ua kuo taimi ke totongi.
- (2) Kuo pau ke tufa 'e he Minisita ki he taha hu mai 'a 'ene tu'utu'uni 'i he fanongonongo tohi.
- (3) Ka fakangofua 'a e taha hu mai ke totongi fakakongokonga 'a e tute kasitomu, tukuhau 'ekisia pe mo'ua pea 'ikai totongi 'e he taha hu mai ha totongi 'o ha konga, kuo pau koe toenga 'o e mahu'inga 'oku toe ke totongi ke ala totongi ia 'i he taimi pe ko ia.
- (4) Neongo 'a ia 'i 'olunga, kuo pau ki he mahu'inga 'o e tute kasitomu, tukuhau 'ekisia pe mo'ua 'oku toe ke totongi ke totongi kotoa ia kimu'a ha toe tukuange mei he Kasitomu ha hu mai 'a e taha hu mai kimuiange.

128B Ngaahi Makatu'unga 'o e Faka'atā

Kuo pau ki ha taha hu mai kuo foaki ki ai ha faka'atā mei he tute kasitomu pe tukuhau 'ekisia 'i he ngaahi lao 'a e Kasitomu ke ala mo'ua ki he tute kasitomu pe tukuhau 'ekisia 'oku ala totongi 'i he 'aho 'o e hu mai kapau ko e tu'unga na'e faka'atā ai 'a e ngaahi koloa 'oku 'ikai fakahoko pau, pe kapau ko e ngaahi koloa 'i ha taimi 'i loto 'i he ta'u 'e 5 mei he 'aho 'o e hu mai 'oku ngaue'aki ia ki ha taumu'a kehe pe fakatau atu pe tuku atu ki ha taha kehe.⁸³

129 Ngaahi Tu'utu'uni

- (1) 'E ngofua ki he Minisita, 'i he loto ki ai 'a e Kapineta ke ne fa'u ha Ngaahi Tu'utu'uni 'e fiema'u ki hono fakahoko 'o e Lao ni, kau ai 'a e fiema'u kotoa pe ki hono hu mai, fakaheka mo fakahifo 'o e vakapuna mo e vaka fakalotofonua, ngaahi founa ki he fale tuku'anga koloa, kau fakafongga Kasitomu, ngaahi founa fakafoki mo e ngaahi foomu mo e ngaahi totongi.⁸⁴
- (2) Neongo 'a e kupu 10 'o e Lao ki he 'UHINGA'i Lea, 'e ngofua ke tu'utu'uni 'i ha Ngaahi Tu'utu'uni 'e fa'u 'i he Lao ni ki he ngaahi tautea ki ha hia 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000 pe ngaue popula 'i ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e tolu, pe fakatou'osi.

130 Kau Fakafongga

Ko kinautolu 'oku 'o'ona ha vakapuna pe ngaahi vaka 'oku 'ikai lesisita 'i Tonga, 'a ia 'oku fiema'u ke nau faipau ki he ngaahi lao Kasitomu, pea kuo pau tukukehe ka faka'ata 'e he Minisita mei he fiema'u ko 'eni, ke nau fokotu'u ha kau fakafongga ki he ngaahi taumu'a 'o e ngaahi lao Kasitomu.⁸⁵

131 Fakahaofi

- (1) Ko e ngaahi fokotu'u kotoa pe na'e fakahoko 'i he Lao ki he Ngaahi Tute mo e Tute 'Ekisia pea kei ngāue'aki 'i he 'aho 'e kamata ngāue'aki ai 'a e Lao ni, kuo pau ke lau ko ha fokotu'u ia na'e fakahoko 'i he Lao ni.
- (2) Ka 'i ai ha lau 'i ha lao 'i he Pule'anga ni ki he Lao ki he Ngaahi Tute mo e Tute 'Ekisia kuo pau 'e lau ko e lau ia ki he Lao ni, 'i he tu'unga ko ia 'oku 'uhinga ki ai.

FAKAMATALA FAKALAHI

¹ Lao 4 'o e 2007, kamata'anga 'aho 1 'o Fepueli, 2008 (K.F 17 'o e 2008)

Ngaahi Lao Fakatonutonu	Kamata'anga
Lao 3 'o e 2010	21 Me 2010

Lao 42 'o e 2010	24 Novema 2010
Lao 5 'o e 2012	30 'o Siulai 2012
Lao 8 'o e 2012	21 Sepitema 2012
Lao 10 'o e 2013	1 Siulai 013
Lao 22 'o e 2013	11 Novema 2013

² Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012

³ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012

⁴ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012

⁵ Fakahu 'e he Lao 10 'o e 2013

⁶ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012

⁷ Fakatonutonu 'e he Lao 3 'o e 2010 mo e 10 'o e 2013

⁸ Fetongi 'e he Lao 8 'o e 2012

⁹ Vahe 26.03

¹⁰ Vahe 26.07

¹¹ Fetongi 'e he Lao 8 'o e 2012

¹² Fakahu 'e he Lao 5 'o e 2012 pea Fakatonutonu 'e he Lao 10 'o e 2013

¹³ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012

¹⁴ Vahe 26.14

¹⁵ Vahe 26.04

¹⁶ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012

¹⁷ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012

¹⁸ Fetongi 'e he Lao 8 'o e 2012

¹⁹ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012

²⁰ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012

²¹ Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012

²² Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012

²³ Fetongi 'e he Lao 8 'o e 2012

²⁴ Fetongi 'e he Lao 8 'o e 2012

²⁵ Fetongi 'e he Lao 8 'o e 2012

²⁶ Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012

²⁷ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012

²⁸ Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012

²⁹ Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012

³⁰ Fakahu 'e he Lao 8 'o e 2012

-
- ³¹ Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012
- ³² Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ³³ Fakahu 'e he Lao 8 'o e 2012
- ³⁴ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ³⁵ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ³⁶ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ³⁷ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ³⁸ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ³⁹ Fakatonutonu 'e he Ngaahi Lao 42 'o e 2010 mo e Lao 5 'o e 2012
- ⁴⁰ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁴¹ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁴² Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁴³ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁴⁴ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁴⁵ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁴⁶ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁴⁷ Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012
- ⁴⁸ Fakatonutonu 'e he Lao 22 'o e 2013
- ⁴⁹ Fakatonutonu 'e he Lao 22 'o e 2013
- ⁵⁰ Fakatonutonu 'e he Lao 22 'o e 2013
- ⁵¹ Fakatonutonu 'e he Lao 22 'o e 2013
- ⁵² Fakatonutonu 'e he Lao 22 'o e 2013
- ⁵³ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁵⁴ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁵⁵ Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012 mo e 10 'o e 2013
- ⁵⁶ Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012
- ⁵⁷ Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012
- ⁵⁸ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁵⁹ Fakahu 'e he Lao 8 'o e 2012 pea Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁶⁰ Fakahū 'e he Lao 8 'o e 2012
- ⁶¹ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
- ⁶² Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012
- ⁶³ Fakahū 'e he Lao 8 'o e 2012
- ⁶⁴ Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012
- ⁶⁵ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012 mo e 22 'o e 2013

-
- ⁶⁶ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁶⁷ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁶⁸ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁶⁹ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁷⁰ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁷¹ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁷² Fakatonutonu 'e he Lao 8 'o e 2012
⁷³ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁷⁴ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁷⁵ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012 mo e 8 'o e 2012
⁷⁶ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁷⁷ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁷⁸ Fakahu 'e he Lao 8 'o e 2012
⁷⁹ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁸⁰ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁸¹ Fakatonutonu 'e he Lao 22 'o e 2013
⁸² Fakahu 'e he Lao 8 'o e 2012 pea Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁸³ Fakahu 'e he Lao 8 'o e 2012
⁸⁴ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012
⁸⁵ Fakatonutonu 'e he Lao 5 'o e 2012